

บทที่ ๓

ความเป็นชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก

ในบทนี้ผู้วิจัยจะศึกษาลักษณะความเป็นชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก การพิจารณาลักษณะชุมชนนี้เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากตัวบทวรรณคดีเป็นสำคัญ แต่ก่อนที่จะกล่าวถึงความเป็นชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดี จำเป็นจะต้องกล่าวถึงความหมายและลักษณะของคำว่า “ชุมชน” (Community) เสียก่อน เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจลักษณะความเป็นชุมชนท้องถิ่นภาคใต้ที่กวีผู้แต่งได้นำเสนอผ่านวรรณคดีแต่ละเรื่อง

ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ ให้นิยามคำว่า “ชุมชน” ในคำย่อของคำว่า “ชุม” ดังนี้

ชุม ก. มารวมกันจากที่ต่างๆ เช่น ชุมพล; คายดิน, มีมาก เช่น ขโมยชุม ยุงชุม. ชุมชน น. หมู่ชน, กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็กอาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน...

(พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕, ๒๕๓๕ : ๒๗๒)

ส่วนพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาให้ความหมายของ Community ไว้ ๒ ประการดังนี้

Community ชุมชน, ประชาคม

๑) กลุ่มย่อยที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่า และมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชนหมายถึงเขตพื้นที่ ระดับของความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคลตลอดจนพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะบางอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตัวเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านี้ ย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดดีกว่า และมีความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่อยู่เป็นเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ หรือศาสนา

๒) ความรู้สึกและทัศนคติทั้งหมดที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมกันเข้าเป็นกลุ่ม

(พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาฉบับราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๒๔: ๗๒)

จากความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรม ชุมชนมีความหมายมากกว่าการอยู่ร่วมกัน เพราะมีนัยสำคัญของการพึ่งพาอาศัยระหว่างกลุ่มคนในชุมชนนั้นด้วย ดังนั้นชุมชนจึงไม่ได้มีความหมายเพียงแค่การที่คนมาอยู่ร่วมกันหรือชุมนุมกันในที่ใดที่หนึ่งเท่านั้น เพราะถ้าพิจารณาเพียงเท่านี้ก็จะได้ไม่ต่างไปจากพืชและสัตว์ที่อยู่ร่วมกัน เนื่องจากการศึกษาชุมชนเป็นเรื่องเกี่ยวกับสังคม นักสังคมวิทยาจึงได้พยายามที่จะหาคำจำกัดความที่ถูกต้องและรัดกุมของคำว่าชุมชน โดยให้ความหมายของชุมชนว่า “คือกลุ่มชนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์แห่งใดแห่งหนึ่งอันแน่นอน มีผลประโยชน์ส่วนใหญ่ร่วมกัน เห็นได้จากความประพคติ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อถือ และวิถีชีวิตที่เหมือนกัน” (อุทัย หิรัญ โค, ๒๕๒๒: ๒๐)

ดังนั้น การกำหนดว่าเป็นชุมชนจึงไม่ได้อยู่ที่เพียงการกำหนดตามเขต หมู่บ้านหรือเมืองตามกฎหมายหรือทางการบริหาร แต่ชุมชนทางสังคมวิทยานั้น “อาจใหญ่กว่า เล็กกว่า หรือเท่ากับเขตการปกครองก็ได้ ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนเป็นท้องถิ่นที่ประชาชนในอาณาเขตสามารถตอบสนองความต้องการจำเป็น ได้ แก้ปัญหาพร้อม หรือส่วนรวมของตนเอง ครอบคลุมพื้นที่เป็นชุมชนทางสังคมวิทยา” (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ๒๕๒๓: ๑๐๘)

เมื่อนุษย์อยู่ร่วมกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน เกิดเป็นชุมชนขึ้นมา ในระยะแรกยังไม่มี ความซับซ้อนมากนัก แต่เมื่อชุมชนเติบโตขึ้น มีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น ลักษณะความเป็นชุมชนก็จะขยายตัวและซับซ้อนขึ้นซึ่งแตกต่างจากในระยะแรกหรือชุมชนดั้งเดิม ดังนั้น นักสังคมวิทยาจึงจัดแบ่งชุมชนออกเป็น ๒ ประเภทคือ ชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ฉัตรชัย พงศ์ประยูร (๒๕๑๖: ๒๐) กล่าวว่า การให้คำจำกัดความของคำว่า “ชุมชนเมือง” และ “ชุมชนชนบท” ในลักษณะที่ยอมรับกันทั่วไปนั้นทำได้ยาก เนื่องจากข้อแตกต่างยังไม่ชัดเจนนัก และคำทั้งสองต่างมีความหมายถึงรูปแบบการตั้งถิ่นฐานมนุษย์ที่มีขนาดต่อเนื่องกัน ความแตกต่างเบื้องต้นอาจเห็นชัดเจนระหว่างหมู่บ้านเล็กๆ กับเมืองใหญ่ หรือบริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานกับบริเวณที่ยังไม่มีการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งการกำหนดความแตกต่างระหว่างแหล่งชนบทและเมืองอาจเป็นปัญหาในเชิงทฤษฎีมากกว่า และดังที่สัญญา สัญญาวิวัฒน์กล่าวว่า แม้จะรู้สึกว่าคำทั้งสองนี้มีความหมายชัดเจน แต่เมื่อถามว่า เมืองจบลงตรงไหน และชนบทจบลงตรงไหน “ทุกคนจะงง ไม่อาจให้คำตอบลงไปได้” ดังนั้นจึงมีการให้นิยามความเป็นเมืองว่าจะต้องประกอบด้วยอะไรบ้าง

หลุยส์ เวิร์ธ (Louis Wirth) ให้คำจำกัดความคำว่า “เมือง” ไว้ว่า เมืองมีลักษณะพื้นฐานตามประการเป็นเครื่องกำหนดคือ ๑) มีขนาดใหญ่ ๒) มีความหนาแน่นมาก และ ๓) ประชากร

มีเชื้อชาติหรือวัฒนธรรมต่างกันมาก เมืองจะต้องเป็นชุมชนที่ประกอบด้วยลักษณะทั้ง ๓ นี้ ลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวจะไม่ทำให้ชุมชนเป็นเมืองได้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ๒๕๒๓: ๑๑๐)

ส่วนชุมชนชนบท อูทัย หิรัญโต (๒๕๒๒: ๒๑) สรุปลักษณะสำคัญของชุมชนชนบทไว้ดังนี้

๑. ความเป็นอยู่ของผู้คนขึ้นอยู่กับภูมิประเทศและคินฟ้าอากาศ อาชีพและเวลาทำงานขึ้นอยู่กับธรรมชาติ หรือฤดูกาล
๒. ความสัมพันธ์ต่อกันของคน เป็นแบบกันเองมากกว่าหน้าที่การงาน หรือเป็นทางการ
๓. การควบคุมทางสังคมและวิธีปฏิบัติต่างๆ เป็นไปในทางส่วนตัวมากกว่าเป็นระเบียบแบบแผนทางราชการ

การศึกษาลักษณะชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยไม่ได้มุ่งหมายถึงชุมชนใดชุมชนหนึ่งตามการแบ่งอาณาเขตทางการปกครอง หรือตามที่ตั้งจังหวัดใดจังหวัดหนึ่ง แต่เป็นการมองภาพรวมของสังคมภาคใต้ทั้ง ๑๔ จังหวัด เช่น จะไม่กล่าวว่า นี่เป็นลักษณะของชุมชนจังหวัดนครศรีธรรมราช หรือนั้นเป็นลักษณะชุมชนจังหวัดปัตตานี ดังที่ได้นิยามศัพท์เฉพาะคำว่า “วรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้” ว่าหมายถึงวรรณคดีที่แต่งขึ้นภายในอาณาเขต ๑๔ จังหวัดภาคใต้โดยไม่คำนึงว่าหนังสือเรื่องนั้นจะแต่งขึ้นในจังหวัดใด ดังนั้นการใช้คำว่า “ชุมชน” ในงานวิจัยนี้จึงหมายถึงชุมชนภาคใต้โดยรวม

อนึ่ง ในการวิเคราะห์ลักษณะความเป็นชุมชนจากวรรณคดี จำเป็นจะต้องยกตัวอย่างข้อความที่ปรากฏในวรรณคดี โดยเฉพาะข้อความบางตอนเป็นรายละเอียดที่สำคัญ และเพื่อให้ผู้อ่านได้พิจารณาลักษณะความเป็นชุมชนจากข้อความที่ยกมาด้วยตัวเอง ดังนั้น ข้อความที่ยกมาจึงอาจมีความยาวพอสมควร

ผู้วิจัยแบ่งลักษณะชุมชนภาคใต้ที่ปรากฏในวรรณคดีออกเป็น ๔ หัวข้อดังนี้

๑. ลักษณะของชุมชน
๒. ผู้นำและการปกครองชุมชน
๓. ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน
๔. การควบคุมทางสังคมในชุมชน

ผู้วิจัยจะกล่าวรายละเอียดแต่ละหัวข้อตามลำดับ ดังนี้

๑. ลักษณะของชุมชน

ในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกได้ปรากฏภาพชุมชนใน ๒ ลักษณะ นั่นคือ ชุมชนเมืองและชุมชนชนบท ฉากและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวรรณคดีทุกเรื่องได้แสดงให้เห็นภาพของชุมชนทั้ง ๒ ลักษณะผ่านการพรรณนาของผู้แต่ง อย่างไรก็ตาม แม้จะมี ๒ ลักษณะ แต่ชุมชนทั้ง ๒ ลักษณะนี้ก็มิได้แยกตัดขาดออกจากกันอย่างเด่นชัด ตรงกันข้ามชุมชนทั้งสองนี้ก็กลับมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทั้งในแง่ของที่ตั้งซึ่งอยู่ไม่ห่างกันมาก และความสัมพันธ์ของผู้คนที่อยู่ในชุมชนทั้งสอง

๑.๑ ชุมชนเมือง

วรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกได้แสดงภาพชุมชนเมืองไว้สอดคล้องกับความหมายที่นักสังคมวิทยากำหนดไว้ ทั้งในแง่ของขนาดของชุมชน ในแง่จำนวนประชากร และในแง่ของอาชีพผู้คนในชุมชน

๑.๑.๑ ขนาดของชุมชนเมือง

ชุมชนเมืองที่ปรากฏในวรรณคดีเป็นชุมชนที่มีขนาดใหญ่ ดังเช่นในเรื่อง พระรอดเมรี กวีบรรยายภาพเมืองไพศาลีของพระรอดสิทธิ์ไว้ดังนี้

กรุงเมืองนั้นโสด ยาวใหญ่เกือบโยชน์ เท่ากันทั้งสี่
 กำแพงสีดา แน่นหนาสิ้นที่ เสมารานี สูงสิบเอ็ดกว่า
 มีประตูทั้งเก้า ทหารตั้งเหย้า เรือนอยู่รักษา
 ปืนใหญ่ใส่ช่อง ทุกช่องเสมา เชิงเทินเนินผา ชนาคินบน
 คูรอบขอบเขต กว้างเส้นหนึ่งเศษ ลึกลับขอบกล
 จรเข้เหรา มัจฉากินคน ชนชาวเดินทน ใต้บนสะพาน

(พระรอด-เมรี. หน้า ๒๓)

ในเรื่องจำปาสี่ต้น บรรยายเมืองของพระเจ้าจุมพลนทรราชว่ามีความกว้างใหญ่ดังนี้

ยังมีเมืองหนึ่ง ใหญ่กว้างทรหึ่ง กรุงแก้วนครา

ท้าวได้เสวยราชย์ ครอบครองพารา สุขเกษมเปรมปรีดิ์ โภภักย์ไม่มี

(จำปาสี่ต้น. หน้า ๑๑)

การบรรยายลักษณะเมืองในพระรต-เมรีมีความสอดคล้องกับซากกำแพงเมืองที่เหลืออยู่ในปัจจุบันในภาคใต้ เช่น กำแพงเมืองนครศรีธรรมราช และกำแพงเมืองสงขลา ทั้งในเรื่องขนาดของเมือง การมีคูเมืองล้อมรอบกำแพง ไบเสมามุมกำแพง และประตูเมือง ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ กล่าวถึงลักษณะกำแพงเมืองและคูเมืองโบราณของนครศรีธรรมราชที่ยังคงหลงเหลืออยู่ไว้ดังนี้

...ผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าทอดยาวตามแนวเหนือใต้หันหน้าเมืองไปทางทิศเหนือ มีคูเมืองล้อมรอบ ถัดเข้ามาเป็นกำแพงเมือง ขนาดของเมืองวัดตามซากแนวกำแพงยาว ๕๕ เส้น ๕ วา หรือ ๒,๒๑๘.๕๐ เมตร กว้าง ๑๑ เส้น ๑๐ วา หรือ ๕๕๖.๕๐ เมตร ... กำแพงเมืองเดิมก่ออิฐถือปูนทั้งสี่ด้าน มีเชิงเทิน ไบเสมามุมกำแพงทั้งสี่ด้านมีป้อมมุมละป้อม กำแพงด้านเหนือมี ๑ ประตู คือประตูชัยเหนือ หรือประตูชัยศักดิ์ กำแพงด้านใต้มี ๑ ประตู คือประตูชัยสิทธิ์ กำแพงด้านตะวันออกมีประตู ๔ ประตู เรียงจากเหนือไปได้ตามลำดับ ... ส่วนกำแพงด้านตะวันตกมีประตู ๔ ประตู... ถัดจากกำแพงออกไปทั้ง ๔ ด้านเป็นชานกำแพงดิน กว้างประมาณ ๒๐-๒๕ เมตร จากนั้นเป็นคูเมือง

(สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, ๒๕๔๒: ๔๐๑)

ส่วนสภาพกำแพงเมืองสงขลาที่ยังคงปรากฏอยู่ในปัจจุบัน มีลักษณะตามที่สมเด็จพระยาภาณุพันธุ์วงศ์วรเดชทรงกล่าวถึงกำแพงเมืองสงขลาเมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๖ ดังนี้

...ตัวเมืองสงขลาที่ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออก กำแพงเมืองไกลจากน้ำประมาณ ๒๐ วา กำแพงก่อศิลาก้อนสอปูนลำดับให้เรียบпен ๒ ชั้น ๆ นอก

หนาประมาณ ๒ สอก ชั้นในหนาประมาณสอกคืบเป็นเชิงเทิน คูกำแพงเมือง
 หนาประมาณ ๒ สอก มีใบเสมอย่าง ๔ เหลี่ยม กว้างเสมา ๑ ประมาณ ๔ สอก
 สูงยื่น ๒ สอก ช่องเสมาประมาณ ๓ สอก ค้วกำแพงสูงขาดปลายเสมา
 ประมาณ ๑ สอกเศษ กำแพงด้านวันออกวันตกยาวประมาณ ๓๐ เส้นเศษ
 ด้านทิศเหนือทิศใต้กว้างประมาณ ๒๕ เส้นเศษ มีป้อม ๘ ป้อม อยู่มุมเมือง ๔
 ป้อม ระหว่างกำแพงด้านยาวทิศวันออกทิศวันตกมีป้อมอีกด้านละ ๒ ป้อม
 ... มีประตูเมืองเป็นซุ้มใหญ่โดยรอบ ๑๐ ประตู กว้างประมาณ ๖ สอก สูง ๓
 วา ...

(สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้. ๒๕๔๒: ๔๐๕)

เมื่อเปรียบเทียบกับคำบรรยายในวรรณคดีจะเห็นได้ว่า กวีได้จำลองภาพเมืองมาจากสภาพ
 ความเป็นจริงของชุมชนเมืองในภาคใต้ ขนาดของเมืองที่ปรากฏในวรรณคดีและขนาดของเมือง
 จริงก็มีความใกล้เคียงกันซึ่งผู้แต่งคงกะประมาณเอาจากสายตา เช่นใน พระรถเมรี กล่าวว่า เมือง
 กว้างใหญ่เกือบโยชน์ (มาตราวัดของไทย ๑ โยชน์เท่ากับ ๔๐๐ เส้น) ขณะที่เมืองนครศรีธรรมราชมี
 ขนาดยาว ๕๕ เส้น ๕ วา และกว้าง ๑๑ เส้น ๑๐ วา (ประมาณ ๖๑๖ ตารางเส้น) ซึ่งกว้างใหญ่
 ประมาณโยชน์กว่า และเมืองสงขลายาว ๓๐ เส้นเศษ กว้าง ๒๕ เส้น (ประมาณ ๑๕๐ ตารางเส้น)
 หรือโยชน์กว่าเช่นกัน นอกจากนั้นยังกล่าวถึงประตูเมือง ในซากกำแพงเมืองนครศรีธรรมราชและ
 เมืองสงขลามี ๑๐ ประตู ส่วนในวรรณคดีเรื่อง พระรถเมรี มี ๘ ประตู ซึ่งก็มีจำนวนที่ใกล้เคียงกัน
 มาก ดังนั้น สภาพเมืองที่ปรากฏในวรรณคดีนี้ก็คือสภาพชุมชนเมืองในท้องถิ่นภาคใต้นั่นเอง

๑.๑.๒ จำนวนผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมือง

จำนวนผู้คนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมืองนี้ มีเป็นจำนวนมาก ดังที่กวีให้ภาพไว้หลาย
 แห่ง เช่น ใน พระรถเมรี กล่าวถึงผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณเมืองซึ่งมีมากหลายกลุ่ม และมีหลายเชื้อ
 ชาติเช่น ไทย จีน ลาว เขมร ดังนี้

ไทยตั้งเรือนบ้าน จีนปลูกคูกกวัน ซื้อขายเปิดไก่อ

พวกไทยขายข้าว พวกลาวขายไหม พวกเขมรตัดไข ขายแต่นื้อควาย

ฝนตกเป็นมรสุม ข้าวปลาชุกชุม เงินทองกองกำย

ชาวนอกคอกนา ต่างพาสะบาย เงินทองของจ่าย บ่ออาจเอาไปไหน

สงฆ์เณรในวัด ถือตามบัญญัติ พระธรรมวินัย
 สีกาทายก ประสกไม้ไชว ระวันใช้เข้าไป ในวัดโนวา
 ค้ำบุญพระบาท ผุงประชารายฎร์ สนุกสุขา
 ไม่มีโพยภัย สิ่งใดพาทา สุขเกษมเปรมปรา เมืองไพศาลี
 (พระรณเมรี.หน้า ๒๔)

ลักษณะการบรรยายเช่นนี้คล้ายกับคำบรรยายชาวเมืองที่มีหลายเชื้อชาติปะปนกันเข้ามา
 ค้าขายในเมือง ในเรื่อง อปาสี่ตัน ดังนี้

ด้วยเดชแห่งท้าว พานิชท้าวค้ำว เข้าสู่สมภาร
 ค้าบค้ำเรือ ใต้เหนือทุกสถาน มาสู่สมภาร พานิชมากมี
จินจามพราหมณ์เทศ ฝรั่งพิเศษ ภูลาพระศรี
ญี่ปุ่นมอญญวน เข้ามามากมี สาวมอญชาติรี มาสู่สมภาร
 ข้าวเหลือเกลือถูก ลูกปล่าส้มสุก แก่สุกทุกประการ
 ลมฟ้าแดดฝน บได้รำคาญ ครั้งถึงเทศกาล ฝนตกตามฤดู
 เมืองขึ้นร้อยเอ็ด เข้ามาสิ้นเสร็จ มิได้หยุดอยู่
 ผูกสร้อยดอกไม้ ถวายนางโฉมตรู คับคั่งพรั่งพรู มาสู่ท้าวไท
 (อปาสี่ตัน. หน้า ๑๒)

กวีกล่าวถึงจำนวนประชากรที่มีผู้คนหลายเชื้อชาติ แสดงให้เห็นว่า ชุมชนภาคใต้ในอดีต
 นั้นเป็นเมืองท่าการค้าขายที่สำคัญแหล่งหนึ่ง มีชาวต่างชาติเข้ามาค้าขายกันอย่างคับคั่ง ซึ่งจาก
 หลักฐานทางประวัติศาสตร์กล่าวว่า ในดินแดนภาคใต้นี้เป็นเมืองท่าแลกเปลี่ยนสินค้าและเป็น
 แหล่งชุมชนที่เชื่อมโยงสองฝั่งคาบสมุทรอินโดจีนมาตั้งแต่ในช่วงประมาณพุทธศตวรรษที่ ๕ - ๖
 ในเอกสารภาษาโบราณ ภาคใต้ได้รับการกล่าวถึงว่าเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนทอง (สุวรรณภูมิ)
 เมืองท่าที่สำคัญคือ ลังกาไสกะ กภูทวิป และตักโกละ (อมรา ศรีสุชาติ. ๒๕๔๔: ๕) ชาวต่าง
 ประเทศที่เข้ามาค้าขายในแถบนี้ ในระยะแรกคือจีน อินเดีย และประเทศในแถบเมดิเตอร์เรเนียน ใน
 ราวพุทธศตวรรษที่ ๕-๑๑ เริ่มติดต่อกับประเทศทางตะวันออกกลาง (อาหรับ) และในพุทธ
 ศตวรรษที่ ๑๑-๑๒ มีการติดต่อกับประเทศทางตะวันตก เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา สเปน
 อังกฤษ เป็นต้น (อมรา ศรีสุชาติ. ๒๕๔๔: ๕,๑๑,๑๖-๑๗) ดังนั้น กวีจึงได้นำลักษณะของผู้คนหลาย

เชื้อชาติที่อยู่ในชุมชนเมืองมากแล้วไว้ในวรรณคดี เพื่อสร้างบรรยากาศให้เห็นภาพเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรือง

นอกจากนี้ ในวรรณคดีหลายเรื่องยังได้กล่าวถึงจำนวนประชากรในเขตชุมชนเมืองว่ามีจำนวนมาก โดยเฉพาะในเวลาที่มิงงานพิธีต่าง ๆ ของเจ้าเมืองซึ่งมักจะมีมหรสพและการละเล่นสมโภช ในงานจะมีชาวเมืองจำนวนมากแออัดยึดเยียดเข้ามาร่วมชมงาน เช่น ในเรื่อง **พระรถเมรี** นางสนทราจัดพิธีทำขวัญและเปลี่ยนชื่อนางเมรี มีชาวเมืองตลอดจนชาวบ้านที่อยู่นอกเขตเมืองมาชมมหรสพกันอย่างแน่นขนัด ดังนี้

ชนชาวพารา เบียดเสียดกันมา ดูงานพิธี
 ทาแป้งแต่งตัว หัวไม้ทันหวี ที่ลูกศว์มี คุมพวกกันมา
 ขาวนาขาวไร่ ชาวเหนือชาวใต้ ชาวคงชาวป่า
 อุ้มลูกงูหลาน หม่อมมารักรา ต่างๆ วางนา **นับหมื่นนับพัน**
 พวกสูบกัญชา พวกกินสุรา แลตาเป็นมัน
 ลอกกันลอกวาน รัคาญแก่กัน ชีเมาเหล่านัน ชานแข่งชานดำ

(พระรถ-เมรี. หน้า ๔๒)

ผู้แต่งกล่าวว่าจำนวนผู้คน “นับหมื่นนับพัน” เป็นคำบอกจำนวนที่กวีใช้เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้คนในเขตเมืองนั้นมีมากจริงๆ และผู้แต่งยังให้ภาพความซุกมุ่นวุ่นวายของชาวเมืองที่มาดูงานในครั้งนั้นด้วย

๑.๑.๓ อาชีพของชาวชุมชนเมือง

อาชีพของชาวชุมชนเมืองในวรรณคดี ส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพค้าขายเป็นหลัก สินค้าที่ขายมีหลายประเภท ในวรรณคดีเรื่อง **มดثرี** ตอนที่พระเจ้าสัตบุชย์สังเณศทัพบเพื่อไปรับพระเวสสันดรกลับคืนเมือง เวลาเช่นนั้นเป็นธรรมดาที่จะต้องมิตหารเข้ามาในเมืองเป็นจำนวนมาก แม้ค้าจึงนำสินค้าออกมาขายให้แก่ทหารเหล่านั้นกันอย่างคึกคัก ผู้แต่งให้รายละเอียดของการค้าขายในเขตเมืองไว้อย่างชัดเจน ทำให้มองเห็นภาพสินค้าแต่ละชนิดที่แม่ค้านำมาค้าขายว่ามีอะไรบ้าง ดังนี้

แม่ค้าตลาดขวัญ	ออกมาพันทันด้วยเร็วไว
ขายของมากเหลือใจ	ทั้งหมากพดูและปูนยา
แม่ค้าตลาดฟูก	ทั้งแม่ลูกถือออกมา
ลูกเขยหลวงพ่อดา	พากันมานั่งขายของ
ขายกล้วยบ้างขายอ้อย	ขายปลาสร้อยมากกำยกอง
ปลาสดมากเนืองนอง	ขายข้าวของมากเนืองนั้งค์
เนื้อวัวและเนื้อควาย	ทั้งกายทรายและแรดมัน
เปิดไก่อเนื้อหมูนั้น	มีทุกพันธุ์มากเหลือหลาย
แม่ค้าขายสุรา	ตั้งร้านท่าพลไสว
เหล้ากลั่นมันเอาไป	เหล้าจ่อไฟเข้มนักหนา
บ้างขายพันธุ์แก่ล้มเหล่า	เลี้ยงพลท้าวเจ้าพารา
จักไปประพาสป่า	รับดูยาสายสุดใจ
ลักเลงกินสุรา	เทกันมาด้วยเร็วไว
ซื้อเหล่าแม่ค้าไป	กินเมามายมากนักหนา
ล้มลูกคลูกกลาน	ชาวทหารเต็มมรคา
เพื่อนฝูงจูงกันมา	บ้างหิวหามตามกันไป

(มัททรี. หน้า ๑๔๕)

ในเรื่อง *จำปาสี่ต้น* มีการบรรยายการค้าขายในเมือง ตอนที่ ๔ กุมารเดินทางกลับเมืองครั้งนี้

เห็นร้านตลาด ปูอิฐปิดตลาด เป็นช่องแหวไป
 วัดวาอาราม เริงเทินนอกใน แหกจินเทศไทย อึงมีนี่นั่น
 อังกฤษวิลันดา เดินเต็มรัถยา แลพระทรงธรรม
 ลางบางนั่งร้าน ขายแก้วขายขัน ร้องเชิญทรงธรรม เข้ามานั่งใน
 จักซื้อจักขาย ข้าจักผ่อนให้ ถูกกว่าแต่ไร
 จะซื้อน้ำมัน สายสมร จรไปโดยจง

.....

ลางคนหัวหย่า นั่งร้านขายผ้า ครั้นเห็นสองไท
 เชิญมานั่งใกล้ ให้ข้าสบายใจ โฉมงามทรมวย นั่งด้วยข้ารา

(จำปาสี่ต้น. หน้า ๑๖๓)

ในเรื่องพระรณเมรี ยังได้แจกแจงรายละเอียดอาชีพของคนแต่ละเชื้อชาติไว้ด้วยว่าพ่อค้า
ชาติใดขายอะไร ดังนี้

ไทยตั้งเรือนบ้าน จีนปลูกคอกวัว นซื่อขายเป็ดไก่
พวกไทยขายข้าว พวกลาวขายไหม พวกแขกตัดไข่ ขายแต่นื้อควาย
(พระรณเมรี. หน้า ๒๔)

สรุปความเป็นชุมชนเมืองในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ ผู้แต่งแสดงให้เห็นภาพของชุมชน
เมืองได้เป็นอย่างดี ในสมัยโบราณ อาณาเขตเมืองก็คืออาณาเขตที่อยู่ภายในบริเวณกำแพงเมือง
ดังที่ฉัตรชัย พงศ์ประยูร (๒๕๓๖: ๒๒) กล่าวว่า สมัยก่อนตัวเมืองแตกต่างจากเขตชนบทอย่างเด่น
ชัด ตัวเมืองมักอยู่เฉพาะภายในกำแพงเมือง ผู้ที่อาศัยอยู่ภายในกำแพงเมืองคือชาวเมือง ส่วนผู้ที่อยู่
นอกกำแพงเมืองก็เป็นชาวชนบท อย่างไรก็ตาม นิธิ เอียวศรีวงศ์ (๒๕๓๔: ๑๔๑) มีความเห็นว่า
ในวรรณกรรมภาคใต้กล่าวถึงรัฐซึ่งแม้จะมีการบรรยายความมหิหารไว้เกี่ยวกับพระราชวัง แต่เห็น
ชัดว่าเป็นรัฐที่มีขนาดเล็กในทางภูมิศาสตร์ และการเดินทางไปอีกเมืองหนึ่งก็แสดงให้เห็นว่าแต่ละ
เมืองอยู่ไม่ไกลจากกันนัก และกล่าวด้วยว่า รัฐในนิทานประโลมโลกนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ไม่ยาก
ดังจะเห็นได้จากตัวเอกทั้งสองของเรื่องวันकर ได้เสียกัน และแม้ว่าตัวเอกคือนางวันพระจะเป็นธิดา
องค์เดียวของกษัตริย์ ก็หาได้คิดกลับไปเมืองนางไม่ ทั้งสองพากันไป “ซบ” หรือแยกเมืองใหม่ในป่า
ขึ้น และ ตั้งตัวเป็นกษัตริย์หรืออาญาสิทธิ์ของชุมชนการเมืองใหม่นี้ (นิธิ เอียวศรีวงศ์, ๒๕๓๔:
๑๓๖)

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับคำกล่าวของนิธิ เอียวศรีวงศ์ เพราะน่าจะเป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานชุมชน
ของเมืองในภาคใต้ในระยะแรก จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดีแสดงให้เห็นว่า
มีชุมชนในภาคใต้หลายแห่งที่พัฒนาจากชุมชนขนาดเล็กกลายเป็นชุมชนเมืองที่มีขนาดใหญ่ มี
ความสำคัญและเป็นแหล่งความเจริญ (สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ และคณะ, ๒๕๔๔: ๗)

สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ และคณะ (๒๕๔๔: ๗) กล่าวว่า ศูนย์กลางความเจริญภาคใต้มี ๔
แหล่ง ได้แก่ บริเวณรอบอ่าวปัตตานี บริเวณรอบอ่าวบ้านดอน บริเวณรอบอ่าวนครศรีธรรมราช
และบริเวณ สทิงพระและพัทลุง ทั้งนี้เนื่องจากบริเวณทั้ง ๔ แหล่งนี้มีลักษณะทางธรณีสัณฐานและ
ภูมิอากาศเอื้อให้เป็นแหล่งอยู่อาศัย-อยู่น้ำ จึงทำให้เกิดชุมชนที่มั่นคงและขยายตัวอย่างต่อเนื่องจนต่างก็
พัฒนาขึ้นเป็นชุมชนเมือง

๑.๒ ชุมชนชนบท

ลักษณะของชุมชนชนบทมีปรากฏในวรรณคดีทุกเรื่อง โดยแสดงออกมาในด้านวิถีชีวิตต่างๆ ของชาวชุมชน เช่น อาชีพของผู้คนที่อาศัยในชุมชนเป็นอาชีพการเกษตรที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ เช่น การประมง จับสัตว์น้ำ ในเรื่อง *ปลาบู่ทองคำภาพย์ เจ้าพุดโท* การเพาะปลูก ในเรื่อง *นายคั่น* การล่าสัตว์ ในเรื่อง *สุวรรณสาม* เป็นต้น หรือการหาของป่า ดังเช่นในเรื่อง *สีทน่นไชย* แสดงภาพชาวบ้านเข้าป่าหาผักพินดังนี้

วันหนึ่งมารดา ก่อแม่สองรา นึกในใจม้าย
 จักไปไนยป่า หาผักหาไหม วาแกลูกชาย ไหยยูเคหา
 หมิ่งแลน้องไว สายันต์วันบ่าย แม่จักกลับมา
 สังกแล้วแคล้วคลีโคย เขาไปสุป่า ตรัดเตเรหา พินผักหักมา
 (สีทน่นไชย. หน้า ๓)

ลักษณะของความเป็นชุมชนชนบทยังเห็น ได้จากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของผู้คนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ดังเช่น ในเรื่องปลาบู่ทองคำภาพย์ ตอนที่นางขนิษฐาถูกฆ่า ส่วนนางเอื้อยเมื่อเห็นพอกลับบ้านโดยไม่ได้พาแม่กลับมาด้วยก็คร่ำครวญหา ทำให้นางถูกพ่อและแม่เลี้ยง โบายคืออย่างไม่ปราณีจนสลบ เพื่อนบ้านที่อยู่ใกล้ซิดกันต้องรีบเข้ามาช่วยห้าม ดังนี้

เลือดคั่วเลือดหัวเลือดพิน	ไหลลงเป็นขัน
แม่เจ้าช่วยด้วยรา	
ค้อยครางพลางฟายน้ำตา	เลี้ยวลอดสอดหา
มารดาเจ้าแล้วใจหาย	
เพื่อนบ้านร้านถิ่นวุ่นวาย	เอ็นดูโถมฉาย
จะตายอยู่แล้วหนา	
ต่างต่างก็ชวนกันวิ่งมา	เข้าขอเถิดหนา
ช่างดีช่างค่าเหลือใจ	

(ปลาบู่ทองคำภาพย์. หน้า ๕)

นอกจากนี้ วรรณคดียังได้แสดงภาพความเป็นอยู่ของชาวชุมชนชนบทไว้ด้วย เช่น การตากข้าวนอกชานในเรื่อง *สีทน่นไชย* ก่อนที่มารดาจะออกไปหาของป่า ได้สั่งให้ศรีธรรมาชญาไชยเฝ้าไก่ไม่ให้มากินข้าวที่ตากไว้

อยู่วันหนึ่งดีหลี	นางนาตเทวี
ตากเขาไวทีเมาะชาน	
สั่งแกลูกชายโหมนาน	หมิงนังนอกชาน
แลไถยูกจักไปหา	
สั่งแลดวงจากเคหา	เรเทียวสอนปลา
ลูกญาอยู่เหย้าเฝ้าไถย	
นั่งอยู่นอกชานนันไชย	แลคูฝูงไถย
จีนไปยกินเขามากมาย	

(สีทน่นไชย. หน้า ๔)

อาจกล่าวได้ว่า ภาพชุมชนที่เสนอไว้ในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกนี้ ผู้แต่งเสนอภาพของชุมชนชนบทเป็นหลัก เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวรรณคดีส่วนใหญ่เกิดในชุมชนชนบท แม้วรรณคดีบางเรื่องที่เน้นฉากในเมือง เช่น *พระรอมรี* เหตุการณ์เกิดในเมืองพาราณสีและเมืองดาวัน หรือเรื่อง *ภยาหง* และ *สีทน่นไชย* แต่วรรณคดีเหล่านี้ก็ได้แสดงให้เห็นภาพวิถีชีวิตของชาวชุมชนชนบทไว้มากพอสมควร

อย่างไรก็ดี แม้จะแบ่งลักษณะชุมชนออกเป็นชุมชนเมืองและชุมชนชนบท แต่ปรากฏว่าชุมชนทั้งสองมีความใกล้ชิดกัน มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชุมชนเมืองและชุมชนชนบทอยู่เสมอจากเนื้อหาของวรรณคดีได้แสดงให้เห็นว่าชุมชนทั้งสองอยู่ไม่ไกลกัน การเดินทางจากเมืองไปสู่ชนบทก็ใช้เวลาไม่นาน เรื่องราวใดๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนชนบท คนที่อยู่ในชุมชนเมืองก็มักทราบจากการเล่าลือของชาวบ้านด้วยเสมอ เช่น ในเรื่อง *พระรอมรี* ข่าวเรื่องพระรถเสนชนไก่ชนะชาวบ้าน พระรถสิทธิ์เจ้าเมืองได้ทราบข่าวและสั่งให้คนตามหา หรือในเรื่อง *ทศตะ* ทศตะหนีทหารวังที่ตามจับกุมเพราะเขาลักลอบได้เสียดกับพระธิดาในวังหลวง ในวรรณคดีกล่าวว่า ทศตะได้หนีออกจากห้องพระธิดา ซึ่งเป็นพระราชวังฝ่ายใน ออกมานอกวังอย่างง่ายดาย และวิ่งไปหลบอยู่ที่ศาลาของบ้านเศรษฐี ทำให้ทหารตามจับตัวไม่ได้ จากคำบอกเล่าของทศตะที่ปดเศรษฐีว่าตนเองนั้นเป็นคนบ้านนอกอยากเห็นเมือง แต่เดินแล้วหลงเข้าไปในประตูเมือง แสดงให้เห็นว่าระยะห่าง

และความซับซ้อนระหว่างเมืองและชนบทมีน้อยมาก เพราะถ้าหากเดินไม่ดีก็สามารถหลงเข้าไปใน
วังหลวงได้ ดังข้อความว่า

จึงเข้าทุกตะ คอบถ้อยสละ อุบายโดยนัย
ว่าข้าพระเจ้า อยู่นานนอกไกล ราฟิ่งนึกใน ใจศูนย์นักครา
หวังเห็นมณเฑียร เพราะตัวพาเหียร มิเคยไปมา
เข้าโดยพระทวาร ตนตรงตามรัถยา ข้าเร่งเตร่หา ใครรู้แห่งหน
เดินพลางเล่นพลาง มิรู้กลแห่ง ซึ่งจักอัปจน
หน้าวังท้ายวัง หนหลังไพชยนต์ ชังโดยดินดล เข้าในวังหลวง
(ทุกตะ. หน้า ๖๗)

ในเรื่อง *สีทนไชย* สมภรณ์าศรีธัญไชยให้ไปอยู่บ้านหลวงนาย และในเวลาต่อมา หลวงนายก็พาดวายตัวเป็นมหาดเล็กของพระเจ้าแผ่นดินในพระราชวัง การที่ศรีธัญไชยเปลี่ยน สถานภาพจากชาวบ้านเป็นขุนนางคู่มือไม่มีชั้นตอนที่ยุ่งยาก แสดงให้เห็นสภาพสังคมที่ยังไม่ซับซ้อน นัก แม้ว่าชุมชนจะพัฒนาจากชุมชนชนบทเป็นชุมชนเมืองไปแล้วก็ตาม

๒. ผู้ปกครองและการปกครองชุมชน

ในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก กล่าวถึงผู้ปกครองชุมชนและการ ปกครองชุมชนไว้อย่างน่าสนใจ สังคมในสมัยนั้นเป็นสังคมแบบกษัตริย์ปกครอง อำนาจในการ ปกครองเมืองขึ้นอยู่กับพระราชา ซึ่งหากพระราชาทรงธรรมก็จะทำให้บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่อาศัยอย่างร่มเย็นเป็นสุข ดังปรากฏในเรื่องจำปาใต้ต้นเมือกุมาร ๔ องค์ขึ้นครองเมือง ในตอนท้ายเรื่อง

ครอบครองนคร อยู่สนุกสุชา
โพยกัยไกล้องค์ ไม่มีบีบา อยู่ตามทรมาร ราชาบารุง
พระทองครองเมือง เป็นสุขรุ่งเรือง
ไพร่ฟ้าข้าไท นำใสใจตรง ภิกขุลุส่ง ย่อมทรงศีลา
ทั้งนายประเทศ ลังกาฝรั่งเศส กบิตันวถันดา
เหล่าหมู่อินญวน ชวนกันมาค้า แสนสนุกสุชา ท้าวทั้งธานี

พลเมืองทั้งหลาย บ่ได้ยากไร้ แต่ล้วนมั่งมี
 เศรษฐีซึ่งอง ก่ายกองมากมี สุขาธานี บ่มีโทษภัย
 (จำปาสี่ต้น. หน้า ๒๘๒)

ภาพผู้ปกครองที่ยกมาจัดว่าเป็นภาพกษัตริย์ในอุดมคติ ซึ่งในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ ประเภทนิทานประโลมโลกไม่ได้มุ่งเน้น เพราะผู้แต่งไม่ได้แสดงให้เห็นบทบาทใดๆ ในเนื้อเรื่องว่า กษัตริย์แต่ละองค์ทรงประกอบภารกิจใดที่ทำให้บ้านเมืองเป็นสุข ภาพของผู้ปกครองที่ได้รับการ ขับเน้นในวรรณคดีกลับมีลักษณะที่ตรงกันข้ามแทบจะสิ้นเชิงกับภาพของกษัตริย์ (ในความหมาย ของผู้ปกครอง) ในอุดมคติในวรรณคดีหลายเรื่อง ผู้แต่งได้ชี้ให้เห็นผู้ปกครองที่มีความอ่อนแอ ขลาดกลัวจนน่าขัน มีความลุ่มหลงในกามคุณ และใช้อำนาจอย่างเต็มที่ซึ่งทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน

ในเรื่อง **พระรถเมรี** พระรถสิทธิ์เป็นกษัตริย์ที่มีความลุ่มหลงในกามคุณ จะเห็นได้จากในตอนที่ได้รับนางสิบสองมาเป็นมเหสี พระองค์ทรงรับเป็นภรรยาและอยู่กับนางทั้งสิบสององค์ และหลงใหลในรสเสน่ห์ของนางจนลืมภารกิจหน้าที่ของความเป็นพระราชา ดังข้อความในวรรณคดี ดังนี้

เสร็จกิจกนิษฐา	ในห้องที่ปิดตอน
กรประคองสิบสองนอน	จนทินกรกระจ่างปรา
พี่น้องจากห้องแก้ว	บัวน โอรุแล้วแผ้วกายา
อนงค์น้องสิบสองรา	ทูลถวายอุทการาร
เป็นนิคมได้ขาด	นาถปรีเปรมเกษมसार
พระองค์หลงลืมการ	สมภารลืมทรงศึกษา
ลุ่มหลงสงสารบัวง	หวงแหนรักเป็นนักรหนา
ลืมออกนอกชลา	ลืมปรีกษาข้อราชการ

(พระรถ-เมรี. หน้า ๖๔)

ครั้นเมื่อพบนางสนทรา นางยักษ์ซึ่งแปลงเป็นนางสมุทรา (หรือนางสมุดชา) ก็หลงใหลนางจนลืมนางสิบสอง เข้าทำนองได้ใหม่ก็ลืมเก่า แต่ครั้งนี้เป็นเพราะพระองค์ถูกนางยักษ์ทำเสน่ห์

ท้าวฟังสนทราปราศรัย	ยินดีมีใจ
อาลัยใจรักนักหนา	
เสกสองให้ครองพารา	สิบสองกัลยา
แรมราหนีนายคล้ายไป	
เพราะถูกยาเสน่ห์ใน	สมุทธานวลโย
ลุ่มหลงด้วยอรัย	คลั่งคลุ้มคลุ้มไป
ภูไนยไหลหลงยักษ์	
แหนหวดั่งดวงชีวิ	กรุงไพศาลี
เวนให้แก่นางชายา	
สิบสองน้องพี่ที่ปรารค์	ท้าวเมินเหินห่าง
มิได้ไปมาหาสู่	

(พระรตเมรี. หน้า ๖๘)

ความหลงไหลในตัวนางยักษ์ ทำให้พระรตสิทธิตีมนึกถึงความถูกต้อง เมื่อนางสนทราทำมารยาแกล้งป่วย ให้ควักดวงตานางสิบสองเพื่อแก้แค้น พระรตสิทธิตีก็สั่งให้ทหารไปดำเนินการทันที ทั้งๆ ที่ในขณะนั้นนางสิบสองกำลังตั้งครุฑ ผู้แต่งกล่าวว่า พระรตสิทธิตีทำไปด้วยความหลงจนถึงขั้นบ้า ดังข้อความ

พระองค์ทรงญาณ ฟังมารมรยา	ความรักรักษา
ราชานั่งนึกตรึกตรอง	
ในปรารค์มีนางสิบสอง	อันเกิดร่วมท้อง
พี่น้องเป็นอัครมเหยี่	
พระองค์หลงคว่ำบาดี	รักรุมกลุ่มจี
ภูมิไม่คิดสิ่งใด	

(พระรตเมรี. หน้า ๖๙)

ในเรื่อง *จ๋าวลีตัน* ท้าวหนทราชถูกเสน่ห์ยาแฝดของนางจันทรอัคคี ดังนั้น เมื่อนางสุวรรณธิดาถูกนางจันทรอัคคีเมสียลวงใส่ร้ายเปลี่ยนลูกสุนัข ๔ ตัวแทนพระกุมารในวันประสูติ แทนที่ท้าวหนทราชจะหยุดคิดก่อนว่าไม่น่าเป็นไปได้ แต่พระองค์กลับพิโรธและสั่งให้จับนางสุวรรณธิดาออกจากเมือง

บัดนั้นภูมิ ได้ฟังทาสี ทูลท้าวแจ้งไข
 พระเนตรแดงเดือด **คลังไคล้หลงไหล** จับพระขรรค์ชัย ท่านท้าวเสด็จมา
 เข้าสูในห้อง ทอดพระเนตรเห็นน้อง นางสุวรรณธิดา
 พิศุโลहित คิตุศุนัขมา พระทัยเจ้าฟ้า ร้อนคือกองไฟ
 บัดนั้นพระบาท กล่าวแก่นางนาถ อัครีทราวมวย
 มั่นคงจัญไร ไข่ม้วนท่าไม จับลงจากวัง ปรับจับมาได้
 (จำปาสีตัน. หน้า ๕๐)

นอกจากจะมีความกุ่มหลงแล้ว กษัตริย์หลายพระองค์ยังมีความขลาดกลัวเมื่อพบกับ แสดงพฤติกรรมที่น่าขัน เพราะเห็นซ้ดว่า กลัวตาย ดังพฤติกรรมของพระรตสิทธี เมื่อนางสนทราแสดงตัวว่าเป็นยักษ์ พระรตสิทธีทรงมีพฤติกรรมดังนี้

พระรต (สิทธี) เห็นเมียรักกลายเป็นยักษ์กลัวนักหนา
 ตัวสั้นคืออรันปลา วิ่งเข้ามาฟังลูกชาย
 อย่าให้ชีวิตบิดาม้วย ลูกรักช่วยอย่าให้ตาย
 เวียงชัยของทั้งหลาย พ่อยกให้แก่ลูกยา
 (พระรตเมรี. หน้า ๑๔๖)

พระรตผู้ตัว นิ่งหอบหลบตัว เมียรชู้ปากกระแเส
 กลัวนางยักษ์ร้าย ท้าวไม่สู้แล ไม่สู้เข้าแค ไม่แลไม่ดู
 (พระรตเมรี. หน้า ๑๕๐)

จะเห็นได้ว่าพระรตสิทธีแสดงความหวาดกลัวจนกระทั่งยอมติดสินบนพระรตเสนลูกชาย เอาพระราชสมบัติแลกกับชีวิตของตน ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมกับความเป็นผู้ปกครอง เช่นเดียวกับท้าวปัญญา ในเรื่อง **วันคาร** เป็นกษัตริย์ที่ขี้ขลาดเช่นกัน ในตอนที่ยักษ์สี่เศียรยกทัพมา ประชิดเมือง เพราะต้องการตัวพระธิดา จึงมีอากรเช่นนี้

ทรงธรรม์สั้นจริงจัง จะกลับหลังอายเสนีย์
 ตกใจเหวี่ยงไหลรี พอยุนกระบี่ถวายนสาร
 (วันคาร. หน้า ๗๕)

พระองค์กล่าวแก่พระมหาลีถึงเหตุผลไม่กล้าสู้รบกับยักษ์ว่าเป็นเพราะทรงชราแล้ว ดังนี้

ตัวพิกี้ไม่กล้า ด้วยชราอาพาธใน
 รบรบก็นั่งไอ หอบลิ้นล่อพอลตาย
 (วันคาร. หน้า ๘๓)

พฤติกรรมของผู้ปกครองที่ผู้แต่งเน้นมากที่สุดคือ เรื่อง การใช้อำนาจเด็ดขาดของฝ่ายปกครอง พฤติกรรมนี้ได้รับการกล่าวซ้ำหลายครั้ง โดยเฉพาะในเรื่อง พระรถเมรี กษัตริย์ทุกพระองค์ ไม่ว่าจะเป็นพระรถสิทธิ์ พระรถเสน นางสนทรา นางเมรี ต่างก็ใช้อำนาจในการสั่งการประชาชนให้ปฏิบัติตาม และมักขู่ถึงโทษที่จะได้รับหากไม่ปฏิบัติตามคำสั่ง ซึ่งบทลงโทษก็รุนแรงถึงขั้นประหารชีวิต หรือเนรเทศและริบสมบัติ ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่า ชาวเมืองจำใจต้องทำตามถึงแม้ว่าบางครั้งจะได้รับความลำบากแค้นก็ต้องอดทน เช่น

คำสั่งของคนธรรพ์ ในตอนทำขวัญนางกัณฑ์หรือนางเมรี

ฝ่ายขุนนางชาววัง วิ่งออกไปสั่ง ขุนนางกลางศาลา
 บรรดาผู้ใหญ่ มหาดไทยเจรจา ให้เสมียนเขียนตรา แจกทั่วถ้วนาย
กำหนดสามวัน ไครมามีทัน โทษนั้นถึงตาย
เขียนใส่ทุกไว้ ทั้งไพร่ทั้งนาย เก็บริบฉิบหาย เมียลูกถูกมา
 หมู่มารอ่านหมาย ทุกคนกลัวตาย รุ่งเช้าเข้าป่า
 โคนเสาเกลตาฟาก เย็บจากसानฝา คนละมือถือมา เหลือเพื่อเป็นยื่น
 แยกถอนทั้งคู้้น กิ่งก้านสาขา มาเที่ยวทิ้งพ่าน
 ชาวบ้านเมื่อคำ เด็กยักษ์ลักพา ไปทำไม้พิน
 เข้ากลุ่มรุมกัน เสียงขวานสนั่น กลางวันกลางคืน
ทั้งไพร่ทั้งนาย นอนไม่เค็มคั้น กลางวันกลางคืน เสร็จโรงเบญจา
 โรงเล่นโรงรำ กระฉิ่งระบำ คำหนักรักษา
 ดำรวจชาวโน ออกไปตรวจตรา เสร็จตามบัญชา ของพระยักษ์
 (พระรถเมรี. หน้า ๔๐)

คำสั่งของนางกักร์ก็มีความเค็ดขาดเช่นกัน

ชาววังรับสั่งนาง	เธอวิ่งวางออกไปหา
หาไพร่ไกลใกล้มา	ถึงศาลาให้นั่งยาม
<u>ถ้าใครทาบิดพลิว</u>	<u>จับตัวได้ใส่ข้อกา</u>
<u>ตำรวจเที่ยวตรวจตรา</u>	ให้ตั้งนาฬิกาทราย

(พระรถเมรี. หน้า ๑๐๓)

นอกจากนี้ผู้แต่งยังกล่าวถึงการบังคับให้ทำงานอีกหลายครั้ง ดังนี้

ตั้ง โขลงจำคอยบังคับ ใครคือชวนกันจับ ตีให้ยับอย่าปรานี
(พระรถเมรี. หน้า ๒๒๔)

สั่งหมู่เสนาใน	อย่าเชื่อนไซตามบัญชา
ไม่ได้เหมือนรับสั่ง	<u>จะเขียนหลังใส่ข้อกา</u>

(พระรถเมรี. หน้า ๒๓๑)

ในการใช้อำนาจนี้ ปรากฏว่าขุนนางผู้รับคำสั่งปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด มีชาวบ้านถูกลงโทษมากเพราะไม่ปฏิบัติตามคำสั่งดังนี้

ท่านทนายอ่านหมายแจ้งเรื่อง	บรรดาหัวเมือง
ตกใจแจ้งในท้องตัวเมือง	
แจ้งให้นายมา	<u>เกาะบุตรภรรยา</u>
<u>ขึ้นตราตีเมียเอาผ้า</u>	
<u>บ้างที่หาง่ายได้ตัว</u>	<u>บ้างหอบครอบครัว</u>
<u>เมียผ้าลูกเต้าเข้าป่า</u>	
<u>พวกมวยปิดคูตีตรา</u>	<u>วัวควายไร่นา</u>
<u>ข้าวปลาริบเอาเป็นหลวง</u>	
<u>ได้ตัวเขียนหลังจำครวน</u>	<u>อ้ายเหล่าทั้งปวง</u>

ชุ่มซ่อนบ้างออกมาหา

เกอแขวงกวาดส่งลงมา
โรงโชนละครชาติรี

ท่าโรงเบญจา

(พระรณเมรี. หน้า ๑๖๖)

วรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ได้แสดงภาพของผู้ปกครองที่อ่อนแอ ลุ่มหลงในอิสตรี และใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้อำนาจบังคับประชาชน ผู้แตงน่าจะได้จำลองมาจากภาพของผู้ปกครองสังคมในเวลานั้น ที่มีคำสั่งบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตาม โดยเฉพาะการเกณฑ์แรงงานเข้าไปทำงานในเมือง ซึ่งทัศนคติของผู้ได้ปกครองที่แสดงออกต่อผู้นำในวรรณคดี ซึ่งผู้แตงเป็นชาวบ้านนี้ เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงความไม่พอใจของชาวบ้านที่มีต่อผู้ปกครองของตน เพราะแม้ว่าทุกคนจะเกรงกลัวในอำนาจของผู้ปกครอง เพราะมีการลงโทษอย่างรุนแรงและเด็ดขาด แต่ก็มักวิพากษ์วิจารณ์หรือคำว้าลับหลังเสมอๆ และบรรดาชาวบ้านที่ถูกเกณฑ์มาเป็นทหารก็มิได้ให้ความจงรักภักดีต่อกษัตริย์ของตน มีการหนีทัพปล่อยให้กษัตริย์รบแต่เพียงลำพัง ดังในเรื่อง *วันคร* ทหารของท้าวปีญาต่างหนีทัพเอาตัวรอด ทิ้งท้าวปีญาและพระธิดาไว้ในสนามรบ และยังวิจารณ์เจ้านายของตนด้วย

พวกพลที่ยกมา

เห็นยักขาต่างวุ่นไขว่

เครื่องมือเอาไปไหน

คันเขารกตกคอกแล

ปากบ่นตื่นวังไป

กวนวยใจแต่นายแกล

ลูกกูไม่ให้แซ

ส่งให้มันพากันไป

นายเราท้าวติดลิ่ง

ลูกคนหนึ่งเอาไปไหน

ไอ้ยักษ์มันทำไขว่

กวน้อยใจใครค่านาย

กูเล่นดินออกเลือด

เลือดเหลือเลือดไม่รู้หาย

อิงมีหนีทิ้งนาย

สิ้นพลไพร่ท้าวปีญา

(วันคาร. หน้า ๕๑)

หรือคำวิจารณ์ที่มีต่อนางเมรีหรือนางกัณฑ์ลับหลัง ก็เป็นคำวิพากษ์วิจารณ์ที่รุนแรงและแสดงว่า ผู้ได้ปกครองไม่ได้ให้ความเคารพเลย ดังคำของโหรที่ โกรธเพราะถูกนางจับได้ เนื่องจากทำนายทายทักว่าถ้ารับพระรถเป็นสามีนางจะมีเคราะห์ ซึ่งเป็นคำที่นางเมรีไม่อยากจะยิน

โหรฟังนางจับ แค้นถึงตัวด้ย เอามีอียู

ไม่ไหวไม่ลา เดินมาถึงประตู คายดีกว่าอยู่ อายหนุ่มสาว
จะใครได้ผ้า ความตายไม่กลัว จะใครได้ผ้าขาว
ไม่นานไม่ช้า ถูกตาจะขาว หลงด้วยผ้าขาว เห็นจะฉาวสักวัน
 (พระรตเมรี. หน้า ๑๐๖)

นางทาสีที่ถูกนางเมรีบังคับให้ออกติดตามพระรตเสน จนได้รับความลำบากตรากตรำ ก็
 วิพากษ์วิจารณ์นางด้วยความไม่พอใจเช่นกัน

ฝ่าตีนแตกซ้ำ ต่างรำไห้หา ฝ้ายนางทาส เวทนาใครจะปูน
เดินเหมือนเหล่าไพร ถึงจะเอาไปไว้ คอดไม้สาอุน
เดินโดยเวหา เขาวามีบุญ พลอยไขวพลอยวุ่น สิ้นทั้งนคร
ผ้าตายร้ายหา ผ้าร้างผ้าหย่า ภูไม้ทุกร้อน
 ชายพกยังยาว ยังสาวอยู่ก่อน หวังที่กอดนอน ทุกซัร้อนอะไร
แม่สนมกรรมนาง พูดจาต่างๆ พูดพลางเดินไป
ป่ายป็นหินผา บาทาเลือดไหล อุตสาห์แข็งใจ เล่นไปตามนาย
 (พระรตเมรี. หน้า ๑๑๒)

ถ้อยคำที่นางวันพुरुพระธิดาของท้าวปิณธุจากล่าวว่า สาเหตุที่ไม่อาจจะอยู่เมืองนี้ได้ ต้องไป
 “ซบ” เมืองใหม่อยู่ ก็เพราะนางมีทรัพย์สิน อาจจะถูก “ท้าวพระยา” หรือผู้ปกครองเมืองยึดไป
 และมีหน้าซำตัวของนางซึ่งเป็นสาวสวย อาจจะต้องถูกเก็บตัวเข้าไปเป็น “นางห้าม” หรือภรรยาเจ้า
 เมืองในวังด้วย

นางบอกแก่คายนาย	อยู่มิได้เมืองนี้หนา
เพชรดีสีมุกดา	<u>ข้ามระงค่าควรธานี</u>
<u>ท้าวพระยาจกน้อชาย</u>	<u>ครั้นจกถวยเราไม่ตี</u>
<u>อันตัวของถูกนี้</u>	<u>ดีไม่ตีคิดเข้าวัง</u>
คิดจะสู้พ่อแม่ไกล	จะเอาใครเป็นกำลัง
บอกดาว่าจะไปตั้ง	สร้างพิภพซบเมืองใหม่
	(วันการ. หน้า ๑๑๐)

คำกล่าวของนางวันพูนี เป็นการแสดงทัศนคติที่ประชาชนมีต่อผู้ปกครองชุมชนว่า นิยมใช้อำนาจ แม้กระทั่งทรัพย์สินและตัวบุคคล ผู้ปกครองชุมชนก็สามารถที่จะยึดเข้าไปเป็นตนเอง โดยผู้ได้ปกครองไม่อาจจะขัดขืนได้

อนึ่ง ความขัดแย้งระหว่างราษฎรและผู้ปกครองชุมชนภาคใต้ในอดีตมีความรุนแรง เพราะการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรมของฝ่ายปกครอง ทำให้มีการก่อกองกลางขึ้นเคยปรากฏมาแล้วในสังคมนอกภาคใต้ ดังเช่น ในพุทธศักราช ๒๔๑๕ มีการก่อกองกลางที่ภูเก็ต เพราะพระยาวิชิตสงคราม จางวางเมืองภูเก็ต ตัดสินคดีความโดยไม่ยุติธรรม มีการเรียกเงินเรียกทองจากคู่คดี ฝ่ายใดให้สินบนจนพอใจก็เป็นฝ่ายชนะ นอกจากนี้ยังมีการจัดเก็บภาษีเหมืองแร่และพระยาวิชิตสงคราม ไม่ยอมนำเงินที่หักมาให้นายเหมืองกู้ยืมทำทุนตามที่ตกลงไว้ ประกอบการเหตุการณ์เศรษฐกิจตกต่ำ กรรมกรเงินว่างงาน ข้าวแพงและเจ้าเมืองขึ้นราคาค่าผูกปีของชาวจีน จึงเป็นสาเหตุให้ชาวจีนสมาคมปูนเต้ากั้งไม่พอใจก่อกองกลางพร้อมกันทุกอำเภอ ปล้นทรัพย์ และจุดไฟเผาบ้านเรือนราษฎร พระยาวิชิตสงครามต้องหนีออกจากเมือง (ไชยยุทธ ปิ่นประดับ อ้างใน สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๔: ๑๓๒) นอกจากนี้ จากรายงานพระยาสุภานุพิจนกรณ์ เรื่องตรวจราชการเมืองนครศรีธรรมราช ร.ศ. ๑๑๓ (พุทธศักราช ๒๔๓๖) พบว่า เกิดปัญหาผู้ร้ายชุกชุม แต่ทางราชการจับแต่ชาวบ้าน โดยกล่าวหาว่าคบหาให้เสบียงอาหาร ที่พักให้แก่โจร จนราษฎรต้องทิ้งบ้านทิ้งนาให้ร้าง มีการจัดเก็บส่วยในอัตราตามใจชอบของผู้เก็บ ส่วนเมืองพัทลุง เจ้าเมืองอนุญาตให้ข้าราชการฝ่ายปกครองจัดตั้งตราง (ลูก) ขึ้นมาเองได้ นักโทษที่ถูกจับ ถูกนำไปไฉ่งาน เช่น ทำนา สีและซ่อมข้าว ก่อสร้างบ้าน เป็นต้น นักโทษผู้ใดติดตราง แล้วจะไม่ค่อยได้รับการปล่อยตัวออกจากคุก นอกจากต้องจ่ายเงินในอัตราสูง เจ้าของตรางเป็นผู้จับ สอบสวน และกำหนดโทษเอง ทำให้ราษฎรในภาคใต้ในเวลานั้นได้รับความเดือดร้อนมาก (เอกสารหอจดหมายเหตุแห่งชาติ อ้างจาก สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๔ : ๑๓๑) ซึ่งลักษณะความเดือดร้อนจากการใช้อำนาจของฝ่ายปกครองนี้ จะเห็นได้ว่าได้มาปรากฏในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้อย่างสอดคล้องกัน

ส่วนการปกครองในระดับชุมชนชนบท มีการกล่าวถึง นายบ้านปกครอง ปรากฏในเรื่อง *สุวันสาม* นายบ้านมีความเป็นอยู่ที่ไม่แตกต่างจากคนอื่น ๆ ในบ้าน แต่มีหน้าที่ดูแลชาวบ้าน และให้คำเตือนสั่งสอนตามสมควรซึ่งเป็นการปกครองที่เป็นไปด้วยความสงบเรียบร้อย ดังข้อความว่า

ถ้าใครไม่ไป นายบ้านนั้นไต่ ว่ากล่าวตักเตือน
 ทำมาหากิน พร้อมถิ่นทุกระถิ่น แต่ละปีละเดือน ปลูกปลาฉิมพาย
 (สุวัฒน์สาม. หน้า ๖)

นายบ้านนี้ เป็นผู้ที่ในวรรณคดีเรียกว่า “ผู้ใหญ่ในบ้าน” จึงสามารถที่จะสั่งสอนหรือตักเตือนลูกบ้านได้ เช่นกรณีที่ถูกบ้านไม่ทำมาหากิน นายบ้านก็จะเข้าไปตักเตือน และผู้เป็นลูกบ้านจึงน่าจะให้ความเคารพความเป็นผู้ใหญ่ของนายบ้านด้วย

๓. ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน

ความสัมพันธ์ของคนภายในชุมชน ผู้วิจัยจะกล่าวที่ละเรื่องดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครอง

จากเนื้อหาของวรรณคดีแสดงให้เห็นว่า ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองไม่ได้เป็นชนชั้นที่ห่างไกลกันมากนัก พุทโทในเรื่อง *เจ้าพุทโท* ฝากปลาย่าง ไปถวายเจ้าเมืองเพื่อแลกเสื้อผ้า

พุทโทครันรู้แจ้งใจ	ฉวยปลาย่างได้
ว่าข่าฝากให้พญา	.
เจ้าจงช่วยว่าเกรราชา	จะขอแต่ผ้า
ได้มาจะพันกายา	

(เจ้าพุทโท. หน้า ๑๐)

บางครั้ง ชาวเมืองก็เป็นญาติกับเจ้าเมืองด้วย ดังเรื่อง *วันคาร* แม่ของวันคารเป็นน้องสาวของเจ้าเมือง ในแ่งนี้ชาวบ้านก็มีโอกาสนับญาติกับเจ้าเมืองได้ นอกจากนี้ บางครั้ง ชาวบ้านระดับเศรษฐีสามารถเชิญกษัตริย์มาร่วมงานด้วย เช่นเศรษฐีในเรื่อง *ทศตะ* จัดงานแต่งงานลูกสาวกับทศตะ ก็เชิญพระเจ้าพรหมทัตมาให้เสด็จมาร่วมงานที่บ้าน

โรงสามสิบห้อง บายศรีรับรอง เรียบงานยิ่งยง
 เปนมงคลสถาน โอการจ่านง กำหนดมั่นคง เวลาศุภวาร

แต่งตั้งวิธี บอกทั่วเศรษฐี พระวาวิธชาญ
 วาณิษสิทธิ โภกเวทิตาจารี แล้วบอกทุกสถาน ผู้มีทรัพย์ยา
 บอกกิจซึ่งทำ แก่นางคนรำ หนึ่งนางเวศยา
 แล้วขอเชิญท้าว พรหมทัตตราชา เสด็จพร้อมเวลา ให้อานมงคล

ในวรรณคดียังแสดงภาพของกษัตริย์ที่มีวิถีชีวิตไม่แตกต่างจากคนธรรมดา เช่น พระเจ้า
 ปัญญาในเรื่อง วันคาร ก่อใจเรื่องยักษ์ยกทัพมาประชิดเมือง กิจกรรมที่พระองค์ทรงกระทำเพื่อให้
 คลายความก่อกวนก็คือ การออกไปซื้อห่อหมกมานั่งเสวย

ความทุกข์อยู่เต็มอก	ซื้อห่อหมกมานั่งกิน
ขอลูกว่ามีกลิ่น	พระภูมินเก็บเยาะเมียบ
	(วันคาร. หน้า ๘๖)

นางวันจันทร์ ซึ่งอยู่ในฐานะมเหสีของท้าวอำไพก็อยากเสวยปลาหู แต่ไม่สามารถหาได้
 จนกระทั่งนายสำเภาเดินทางมาถึง และนำปลาหูเค็มของวันคารมาถวาย พระนางจึงนำปลาหูเค็มนั้น
 ไปประกอบอาหาร ซึ่งก็เห็น ได้ชัดเจนว่าเป็นอาหารพื้นๆ ของชาวบ้านนั่นเอง

เจียนมันผ่านหอมใส่	หอมวิไลทั้งปรางค์จันทร์
ใส่จานผ่านกรวดปล้น	โรยบนปลาหอมอวารณ์
ข้าวขาวราวไข่มด	แต่งแล้วหมคพาผันผ่น
ถวายแก่แม่ดวงสมร	อรอนงค์ทรงเสวยปล้น
	(วันคาร. หน้า ๖๘)

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ฝ่ายปกครองจะมีวิถีชีวิตไม่แตกต่างจากชาวบ้าน แต่วรรณคดีก็แสดงให้เห็น
 เห็นว่าชาวบ้านมีความเกรงกลัวอำนาจของข้าราชการ เมื่อ ใค้ยินเสียงร้องป่าวไม่กล้าออกมาดู ต้อง
 คอยแลตามช่อง

“มือเปิดบานประตู คอยดูตามช่อง ก้มก้มมองมอง จนเขาแลมา”
 (วันคาร. หน้า ๖๐)

หรือเมื่อได้รับหมายเกณฑ์ทำงาน ชาวบ้านต่างก็ต้องรีบเข้าวังเพื่อปฏิบัติตามคำสั่ง มิเช่นนั้นจะต้องถูกลงโทษอย่างรุนแรง ดังที่ผู้วิจัยกล่าวแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา จึงจะไม่กล่าวซ้ำอีก

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชน

ในวรรณคดีแสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนหลายด้าน สะท้อนให้เห็นความเป็นชุมชนที่ผูกพันกัน ตามความหมายของคำว่า “ชุมชน” ที่ผู้วิจัยกล่าวมาแล้วตั้งแต่ต้นบทที่ ๓ นี้ จะเห็นได้จากการช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างเต็มใจของชาวชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น เรื่อง *นายคั่น* เมื่อนายคั่นจัดพิธีแต่งงาน มีชาวบ้านมาช่วยงานอย่างเต็มใจ เพราะนายคั่นเคยให้ความช่วยเหลือเพื่อนบ้านมาก่อน

พี่น้องทั้งชายชวา
พร้อมพรังสิ้นทั้งบ้าน

เพราะว่านายตาขอด
เงินทองพอหยิบได้

เพื่อบ่าวราวสามสิบ
แบ่งปันให้กันไป
ซื้อหมูซื้อไข่เปิด
ผู้ชายทั้งฝ่ายหญิง

วานเขามาค้าข้าวสาร
มาช่วยกันทั้งหญิงชาย
ทอดประโยชน์ไว้มากมาย
ฝ่ายมคหมอเพื่อนเข้าใจ
บ้างช่วยหยิบการวุ่นใจ
ช่วยกันบ้างข้างผู้หญิง
ทำแล้วเสร็จเป็นทุกสิ่ง
จึงนัดกันในวันศุกร์
(นายคั่น. หน้า ๒๗)

ในเรื่อง *ภยาหง* ตอนที่นายพรานทำพิธีแก้บน มีเพื่อนฝูงมาช่วยงานทุกบ้านดังนี้

ปลุกโรงเขาวเกวห้อง

ชาวไพรโยให้เขามา
มาสิ้นทุกถิ่นการ

ไคดั่งปองของหมองน้ำ
เครื่องถวายนะมัดสการ
ทุกถวนหน้ามาช่วยงาน
ภอเรียกพานขอเวลา
(ภยาหง. หน้า ๔๖)

ในเรื่อง *สุวันสาม* กล่าวว่านายบ้าน ๒ บ้านเป็น “เกลอ” กัน

เทวีคามา โคยบาที่ว่า มีบ้านสองบ้าน
 ชื่อว่าเนสาตร์ แต่ล้วนนายพราน ผู้ใหญ่ในบ้าน นั่นเป็นเกลอกล
 อยู่คนปากน้ำ รู้ซังแต่ทำ ปาณาทุกวัน
 เลี้ยงตัวซื้อขาย ค้ายถึงอันนั้น สกุนเผาพันธุ์ ทำเนื่องกันมา
 (สุวัณสาม. หน้า ๗)

คำว่า “เกลอ” นี้มีความหมายมากในวัฒนธรรมภาคใต้ เพราะเป็นการประกาศให้รู้ว่า ทั้งคู่
 พร้อมทั้งจะเป็นเพื่อนแท้ถึงขนาดตายแทนกันได้ การเป็นเกลอมีขั้นตอนและวิธีการเฉพาะ คู่เกลอ
 ต่างมีพันธะต่อกันเสมือนเป็นคนคนเดียวกัน มีความผูกพันต่อคณาญาติของคู่เกลอเสมอกับฝ่ายตน
 (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ๒๕๔๔: ๑๑๗) ซึ่งการผูกเกลอกันของนายบ้านทั้งสองแสดงให้เห็นความ
 บรรารณาที่จะเป็นญาติกัน ด้วยการสัญญาว่าจะให้ลูกของตนแต่งงานกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างชายหนุ่มและหญิงสาว

ในอดีต หนุ่มสาวไม่ค่อยมี โอกาสพบปะกัน เพราะฝ่ายหญิงไม่ค่อยมี โอกาสได้ออก
 นอกบ้านตามลำพัง พ่อแม่พี่น้องที่มีลูกสาวมักจะหวงและคอยติดตามควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด การ
 ที่ผู้ชายจะได้พูดคุยกับผู้หญิงตามลำพังจึงมีน้อยมาก โอกาสที่จะได้พบกันจึงจะต้องเป็นวาระที่พิเศษ
 เช่น วันทำบุญเข้าพรรษา ออกพรรษา สารทเดือนสิบ เป็นต้น (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, ๒๕๔๔: ๑๑๘)

ในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลก แสดงภาพการมาเที่ยวงานของหนุ่ม
 สาวซึ่งเป็นโอกาสที่ทำให้ได้พบปะกัน จึงมักมีการแต่งตัวกันเป็นพิเศษ ดังนี้

ต่างต่างงามแ่ง ะทวยล่อแล่ ลออ-----
 เร่งรีบคลาไคล ไจมลักจับขวัญ แต่ไกลแคยั้น กระตันกาม
 ลางลอบเล่นซู้ เกรงผู้อื่นรู้ แยกคายดีหลี
 แ่งจับจับจวน ตำรวลสวนศรี แล้วแปลหลบ พาทีแยกคาย
 ลางบางกล่าวพร่อง เยาะเย้ยกลสอง เสถ้อยทำนาย
 ลอดเล็งเป่ลั้ง เลียงคอยบังหวย ครั้นลับตาชาย คอยคิดพิศเพียร
 สนุกนี้รัถยา เพรศ-----ม กันคลา บันอาเกียร

ตระหนักชัดเจน อารามเรื่องเวียน สองกรประเคียง ประเคนเกศา

(ทุกตะ. หน้า ๓๖)

แต่บางครั้งก็มีบรรยากาศการโต้ตอบกันอย่างเผ็ดร้อน ระหว่างฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย เมื่อมาพบกันในงานแห่ศพรอยาเศรษฐีน้องสาวเจ้าเมืองในเรื่อง **วันคาร**

พวกเหล่าเม้าน้ำลาย	มันไม่อายุพูดเกี่ยวพาน
เพื่อนเอยมาย่านาน	ดูมาเถอะ ไหร ไหร
อีราชาคำกันตัว	ไอ้ฉากหัวการ ไหร ไคร
มาด้ามาแต่ ไหร	ไปบอกแม่มีงมากัน
เฮโลสนัดใน	แม่หัวไรแก่สำคัญ
เจ้าชู้วังวูผัน	โห้แล้วมันวิ่งหายตัว
เผยหน้าคำแก้อาย	ลูกอีฉิบหายไอ้ฉากหัว
ข้างชายแค้นหายตัว	ผ้าคลุมหัวลงนั่งแล

(วันคาร. หน้า ๖๓)

อีราชา เป็นคำคำ หมายถึง แม่ตัวดี

ไอ้ฉากหัว เป็นคำคำของผู้หญิง

ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่และผู้เยาว์

ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของคนในชุมชนที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ การแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส ในวรรณคดีได้ให้ภาพการแสดงความเคารพของเด็กต่อผู้ใหญ่เสมอ โดยเฉพาะถ้าผู้ใหญ่เป็นผู้มีคุณ ผู้เยาว์ก็จะ “ปูผ้ากราบ” เลยทีเดียว ดังเช่นในเรื่อง **พระรถเมรี**

วันนั้นราชา รับเอาคาถา หมายถึงใจ ปูผ้ากราบลา บิดาแล้วไคล

(พระรถเมรี. หน้า ๑๗๘)

โพธิ์ทองอย่าแค้นตัวกัน

ลูกขอทนต์พระบิดุมารดา

ภูษาปูผ้ากราบลา

อัฐิบิดุมาลีสาจร

(พระรถเมรี. หน้า ๒๘๒)

ตอนที่นางสิบสองวิ่งหนีนางสนทรามาได้ท้องช้าง และเทวดาช่วยกำบังให้จนพ้นสายตานางสนทรา ก่อนจากลา กัน นางสิบสองรำลึกถึงพระคุณช้างก็ “ปู่ผัวกรบลาช้าง ให้อำพรางเจ้าพิศวง” (พระรตเมรี. หน้า ๕๗)

เนื่องจากการแสดงความเคารพเป็นความสัมพันธ์ที่ผู้小有มีต่อผู้ใหญ่ ดังนั้น การที่นางสิบสองหนีจากนางสนทราโดยไม่ล่าช้า จึงถือเป็นการถูกเหยียดหยามมาก เพราะนางสิบสองเป็นเด็ก และได้มาอยู่ในอุปการะของนางสนทราเป็นระยะเวลาหนึ่ง การกระทำของนางสิบสองจึงเป็นความผิดที่ยิ่งใหญ่ ส่งผลให้นางสนทราอาฆาตแค้นและติดตามทำร้ายนางสิบสอง จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ควักดวงตานางในที่สุด นี่เป็นคำตอบว่า ทำไมนางสนทราจึงโกรธแค้นนางสิบสองมากนัก ดังความคิดของนางกัทรียหรือนางเมรีเมื่อรู้ว่านางสิบสองหนีไปโดยไม่ลา ดังนี้

นางสิบสองรา จึงพากันหนีไป
 แม่มาแต่ป่า ไปหิวหิวมา จะไปถึงไหน
 ข้าเสียให้ตาย จะไว้มันโย ไปไม่ปราศรัย ถูกมารดา
 เห็นคูไม่ได้ แม่สั่งความไว้ สองคราสามครา
 ต่อหน้ารับสั่ง ภายหลังฮือฮา ไม่ล่าไม่ลา ชวนกันพาไป
 (พระรตเมรี. หน้า ๕๕)

เมื่อนางกัทรียบอกมารดา นางสนทราจึงเกิดอาการ “ฟังถูกยาโกรธดาเขียว ฉาจะสักประเดี้ยว จะไปเฉียวเอามันมา” (พระรตเมรี. หน้า ๕๖) และนางสนทราก็ได้ติดตามนางสิบสองไปด้วยความอาฆาตแค้น จนกระทั่งได้ลงโทษนางทั้งสิบสองคนอย่างรุนแรงด้วยการควักดวงตาและขังนางทั้งสิบสองคนไว้ในอุโมงค์ใต้ดิน

ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา

ความสัมพันธ์อีกลักษณะหนึ่งคือ ความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยา เป็นความสัมพันธ์ภายในครอบครัว และเป็นระดับหน่วยเล็กที่สุดในชุมชน แต่มีความสำคัญมาก ดังจะเห็นได้จากการที่วรรณคดีเน้นย้ำให้เห็นบทบาทที่เหมาะสมของสามีและภรรยา ดังเช่นปรากฏในคำสอนของยายทองสาซึ่งสอนนางไรลูกสาวก่อนแต่งงานให้เห็นหน้าที่ของภรรยาที่ดี ในเรื่อง นายตัน ว่า

อุส่าห์ปรณนิบัติ	ตามความสัจย์ภาษาหญิง
สรรพยากรงานทุกสิ่ง	ทำมิทำตามน้ำใจ
ไปไหนอย่างนังนาน	คิดถึงการอย่าใจไล
ถ้าจักมีที่ไป	คืนแต่เข้าหุงเข้าปลา
แต่งตลกใส่ถาด	อย่าให้พลาดฟังแม้ว่า
แจกไทยเพื่อนไปมา	อย่านั่งนิ่งเร่งทักถาม
อย่าเรียนเอาคนชั่ว	กับลูกศว์อย่าหยาบ
ข้างหนึ่งโกรธรู้ว่าม	เจ้างามแม่ฟังแต่หู
ครั้น โกรธๆ ด้วยกัน	คราที่นั่นจะฉาวฉู้
ต่างคนต่างว่าวู้	ครั้นหลายคราวฉาวอึ้งคัง
	(นายตัน. หน้า ๓๔)

พระนางมัทรีในเรื่อง *มัทรี* ขอติดตามพระเวสสันดรออกสู่ป่าด้วยก็เพราะตระหนักในหน้าที่ภรรยาที่ดี

บัดนั้นนางนาถ มัทรีสายสวาท กราบทูลถวาย
 ข้าขอไปด้วย ได้เป็นเพื่อนตาย ถ้ามิวอดวาย ปรณนิบัติมัสการ
 พระจะละข้าไว้ ให้อยู่เป็นหม้าย อายแก่ไพร่เมือง
 แค้นเคียดทุกประการ เมียรักนงคราญ จะตามพระไป ศว์รักเสนาหา
 (มัทรี. หน้า ๘๕)

เช่นเดียวกับนางปาริกา ใน *สุวรรณสาม* ที่ต้องปรณนิบัติสามีให้ได้รับความสะดวกสบายมากที่สุด ดังนี้

ตอนเป็นนรवास

ส่วนว่านางปาริกานั้น	ปรานีบัดทุกวัน
หมิให้ได้ความอะหนาทอน	
ปีดทั้งที่หลับที่นอน	เสื่อสาดพุกหมอน
เข้าปลาก่าหาให้กิน	(สุวรรณสาม. หน้า ๑๕)

คอนออกบวช

ส่วนนางปรีกานั้น	ปราณีบัดเป็นอัศตรา
น้ำฉันทั้งน้ำใช้	พื้นและไฟเจ้าหามา
เป็นนิตทุกเวลา	ไม่ได้ขาดแต่สักวัน

ในทัศนะของฝ่ายชายก็ต้องการหาภรรยาเพื่อให้มาช่วยทำงาน โดยเฉพาะงานที่ถือว่าเป็นงานของผู้หญิง เช่น ทำกับข้าว ทอผ้า ดังที่นายคั่นต้องการมีภรรยา แม้ว่าตัวเองจะตาบอดจนถูกแม่ของตนเองตำหนิว่า ตาบอดแต่ไม่เจียมตนก็ตาม เพราะนายคั่นต้องการภรรยาเป็นที่พึ่ง “แม้ว่ายากแค้นแสนจน จะหาสักคน ไว้พึ่งหูกฝ้ายด้ายไหม” (นายคั่น. หน้า ๒๐)

เมื่อแต่งงานแล้ว สามีมียศบวชเป็นผู้นำครอบครัว ส่วนภรรยาเป็นผู้ปรนนิบัติสามี ดูแลบ้านและลูก เป็นช่างเท้าหลัง ดังนั้น เมื่อถึงเวลากินข้าว ภรรยาต้องจัดเตรียมข้าวปลาอาหารให้สามี และต้องกินข้าวทีหลัง ดังปรากฏในวรรณคดีเรื่อง *สุวัฒน์สาม* และ *พระรถเมรี*

ครันฉันเกล้าเมื่อใด	นางก็ไปยกเอามา
มาฉันในศาลา	ค้ภายหลังฉันทุกที

(สุวัฒน์สาม. หน้า ๒๒)

เทวีรับที่	ทูลถวายพิสดา		
ท้าวรับเอาพาน	โองการศรีสมา	กัณฑ์พ้อ	มารับด้วยกัน
มาเถิดเข้ามา	มาเสวยด้วยพียา	ให้สบายสักวัน	
อย่างนั่งนิ่งเฉย	มาเสวยด้วยกัน	รับเอนเทวัน	มาขวัญพียา
กัณฑ์ฟังท้าว	น้อมเนียรเศียรเกล้า	กราบท้าวภัสตรา	
เมียบาปเป็นโทษ	ได้โปรดเกษยา	เสวยพร้อมเจ้าฟ้า	น้องสากลัวภัย

(พระรถเมรี. หน้า ๑๑๕)

ดังนั้น ทัศนะที่ภรรยามีต่อสามีคือ เป็นผู้ปกป้องคุ้มครองตน ทำให้ไม่มีชายใดกล้ามารังแก ดังคำสอนของนางคันธมาลาที่กล่าวแก่นางวันพุช ก่อนที่จะส่งนางไปเป็นภรรยาของวันคาร ว่า

มีศ้วคือหัวแหวน	ชายคุณแคลนได้ที่ไหน
-----------------	---------------------

ไม่มีคู่ร่วมใจ	เหมือนต้นไม้ชายทางเดิน
ใครนั่งได้คันไทร	ลับพินไปเล่นเพลินๆ
มีหนามคนคร่ำเกิน	แต่จะเดินก็อ้อมไกล
มีผิวอยู่กับกาย	จึงผู้ชายไม่ใช่ไฟ
แม่ทุกข์แต่ทุกข์ใน	ฝ่ายทิมคำไม่ทำเลย

(วันคาร. หน้า ๕๗)

การเป็นแม่ม่าย เพราะถูกสามีทิ้ง จึงเป็นเรื่องที่น่าอับอายเป็นอย่างมากในชุมชน ดังที่กล่าวไว้ในวรรณคดีหลายเรื่อง เช่นคำรำพึงของนางหงส์ เมื่อพญาหงส์ผู้เป็นสามีติดบ่วงของนายพรานว่า “ฝูงนกในยไกรยสิน จักดูหมิ่นชาติทลีย วาโอตัวกูนิย เภราะใหม่มีผิวปกครอง” (ภยาหง. หน้า ๒๖) หรือการที่นางมัทรีขอติดตามพระเวสสันดรไปด้วย นอกจากจะ ไปปรนนิบัติพระเวสสันดรแล้ว อีกเหตุผลหนึ่งที่เป็นเหตุผลใหญ่ก็คือ “พระจะละข้าไว้ ให้อยู่เป็นหม้าย อายแก่ไพร่เมือง” (มัทรี, หน้า ๘๕)

ดังนั้น การที่นางเมรีต้องติดตามพระรถเสนาก็เพราะนางไม่ต้องการ “เป็นม่ายไร้คู่ อดสูเทวา เป็นหม้ายแต่หนุ่ม ผิวทุ่มผิวหยา หนูยักจักว่า นินทาไม่ดี” (พระรถเมรี. หน้า ๑๒๕) ดังนั้น เนื่องด้วยความกลัวคนนินทาว่าเป็นม่ายสามีทิ้ง นางจึงได้ติดตามพระรถเสนไปและก็ต้องเสียชีวิตนอกเมืองในที่สุด

๔. การควบคุมทางสังคมในชุมชน

เมื่อมีคนมาอยู่ร่วมกันในชุมชน หากเป็นชุมชนเล็กๆ ก็คงไม่ค่อยเกิดปัญหาอะไร เพราะจำนวนสมาชิกในชุมชนมีไม่มาก แต่เมื่อชุมชนมีขนาดใหญ่ขึ้น มีชาวชุมชนมากขึ้น แต่ละคนต่างก็มีความต้องการแตกต่างกันไป อาจเป็นผลให้ชุมชนเกิดความขัดแย้ง จึงต้องมีการควบคุมทางสังคม เพื่อให้ชุมชนมีความสงบเรียบร้อย

การควบคุมทางสังคมมี ๒ ประการคือ (รพีพรรณ สุวรรณนัฐ ชาติ, ๒๕๓๐: ๕๘)

๑. ระบบของกฎระเบียบและค่านิยมที่ต้องยอมรับ ไปปฏิบัติ และระบบของความเชื่อที่เป็นเหตุผลของกฎระเบียบและค่านิยมดังกล่าว

๒. ระบบการให้รางวัล (reward) และการลงโทษ (punishment) เพื่อจูงใจให้บุคคลปฏิบัติตามในสิ่งที่สังคมยอมรับ

การควบคุมทางสังคมของชุมชนในวรรณคดีท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลมโลกไม่ปรากฏว่ามีการใช้กฎหมายและค่านิยมเป็นเครื่องควบคุมสังคมอย่างเด่นชัดนัก ดังนั้น ในที่นี้จึงจะพิจารณาการควบคุมทางสังคมเฉพาะในประการที่ ๒ นั่นคือ การควบคุมด้วยการให้รางวัลและการลงโทษ ซึ่งพบในวรรณคดี ดังนี้

การให้รางวัล

การให้รางวัล เป็นการควบคุมทางสังคมในเชิงบวก เพื่อจูงใจให้ผู้ได้ปกครองปฏิบัติตามในวรรณคดีที่นำมาศึกษา พบว่า กษัตริย์หรือผู้นำนิยมให้รางวัลตอบแทนเมื่อบรรดาเสนาอำมาตย์ทั้งหลายกระทำความดีเป็นที่ถูกพระทัย ส่วนใหญ่พบการให้รางวัลโหรที่ทำนายฝันหรือทำนายโชคชะตาได้ถูกพระทัย เช่น ในเรื่อง *มัทรี* พระเจ้าสัตบุษย์ให้รางวัลโหรที่ทำนายว่าพระเวสสันดรจะกลับเข้าเมือง

ภูมิศรีสัตบุษย์	ขึ้นพระทัยเป็นนักรหา
ตรัสสั่งมิทันช้า	ยกเสื่อผ้ามารางวัล
ให้แก่พราหมณ์โหร	ค่าทำนายซึ่งทายฝัน
พราหมณ์เฒ่ากลับมาพลัน	รับรางวัลพราหมณ์ดีใจ
	(มัทรี. หน้า ๑๓๘)

การให้รางวัล ทำให้ผู้ได้ปกครองมีกำลังใจในการทำงานอย่างเห็นได้ชัด เช่นในเรื่อง *ทศกัณฐ์* พระเจ้าแผ่นดินประทานรางวัลให้แก่นางรำ เพราะทรงเห็นว่านางรำไม่มีสมาธิในการรำรำ แต่หลังจากได้รับประทานรางวัลทำให้นางรำมีกำลังใจที่จะรำรำให้ดังงามขึ้นทันที

บันทัยธรศศรี	ยินดีก็ตรัสตรัย
ให้รำอย่างแคลงคล้าย	ครั้นงานก็จะอวยทาน
อีกทั้งบำเหน็จมัน	ซ้ำเพิ่มให้ในบัคกระการ
นี้มาดย์รับสาร	สมเด็จหัวแก้วก็คลาไคล

ถึงโรงที่พรองพรำ	แก่นางรำจตุศรัย
โดยพระ โองการ ไช	เมตตาดิจกรณา
นางรำยีนถ้อยมาตยา	ชื่นชมहरรษา
มโนภริมชยีนคิ	
ถววยบังคมแล้วสาวศรี	เยื้องตามเพลงศรี
ฝ่อ ฟ่อ ฝ่อ เพ็ ไปมา	
นางพื่อนร่อนน้นคณนา	เลกสาวกนิรา
กนิรพื่อนในสถาน	
งามเลิศล้ำแต่ก่อนกาล	กาลก่อนฤปาน
เมื่อเยื้องระทวยจันรร	
	(ทุกตะ. หน้า ๔๓)

นอกจากจะเป็นทรัพย์สินสิ่งของแล้ว บางครั้งรางวัลก็เป็นหญิงสาวเพื่อเป็นภรรยา ดังที่ *วันคร* ได้รับนางวันพุธเป็นภรรยาตอบแทนจากทำวปีญา เนื่องจากส่งสร ไปช่วยรบยักษ์ และ ศิริธนุไชย นอกจากนี้จะได้รับพระราชบ้านที่ดินแล้ว ยังได้รับพระราชทานภรรยาเป็นรางวัลอีกด้วย

การลงโทษ

เป็นการควบคุมทางสังคมที่ตรงข้ามกับการให้รางวัล อานันท์ อาภาภิรม (๒๕๒๕: ๕๓) กล่าวว่า การลงโทษ (punishment) คือการกำหนดโทษทัณฑ์แก่ผู้ละเมิดหรือฝ่าฝืนปทัสถานของสังคม ซึ่งมีตั้งแต่การชูปชบนิทา การปรับ การจองจำ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความผิดอันเกิดจากการกระทำหรือละเมิดฝ่าฝืนซึ่งกำหนดไว้ในวิถึประชา วินัยแห่งจรรยา หรือกฎหมายของสังคมนั้น การลงโทษในวรรณคดีพบว่า ส่วนใหญ่จะใช้วิธีการดำเนินคดีเตียน หรือการชูปชบนิทาจากสมาชิกในชุมชนนั่นเอง วิธีนี้มีบทบาทสำคัญในการควบคุมคนในชุมชนไม่ให้ประพฤติปฏิบัติผิดครรลองของชุมชน ดังจะเห็นได้ว่าตัวละครหลายตัวไม่กล้าที่จะตัดสินใจทำสิ่งที่ฝืนกับมาตรฐานในชุมชน เพราะถ้าทำเช่นนั้น ชาวชุมชนจะนิทาดำเนินคดีเตียน เช่นในเรื่อง *พระรถเมรี* หลังจากมีนางสิบสองแล้ว เศรษฐีก็ยากจนลง ในตอนแรกเขาคิดพานางสิบสองไปขายแต่ไม่กล้าทำ เพราะกลัวคนนิทา

จะเอาไปขาย กินค่าเสียก่อน ซื้อข้าวซื้อปลา ซื้อผ้าซื้อผอน
คนละก้อนสองก้อน ตามน้อยตามใหญ่ กิดตาน่าอาย

พาลูกไปขาย เหมือนหนึ่งเปิดไก่อ่ นายเงินเขาจะค่า
หน้าตาไว้ไหน ชาวบ้านใกล้ไกล เขาจักนินทา

(พระรตเมรี. หน้า ๒๘)

ดังนั้น เศรษฐีจึงนำลูกสาวไปปล่อยทิ้งไว้ในป่า ทั้งๆ ที่การทิ้งลูกก็เป็นความผิดเช่นกัน แต่ เศรษฐีไม่กลัวชาวบ้านว่ากล่าวเท่ากับการขายลูก ดังนั้น เรื่องการขายลูกสาวจึงไม่เป็นที่ยอมรับ ของชาวชุมชนภาคใต้ ถ้าผู้ใดปฏิบัติก็จะถูกผู้คนตำหนิติเตียนมาก

ความเกียจคร้านในการทำงานก็เป็นเรื่องสำคัญที่ไม่ได้รับการยอมรับจากชุมชน จะเห็นได้จากวรรณคดีหลายเรื่องที่กล่าวถึงความเกียจคร้านของตัวละครที่ไม่ยอมประกอบอาชีพใดๆ โดยเฉพาะถ้าผู้้นั้นเป็นชาย ชุมชนจะตำหนิและนินทามาก ดังเช่นในวรรณคดีเรื่อง เจ้าพุกโท และ สุวันสาม

พุกโท ในเรื่อง เจ้าพุกโท เป็นชายหนุ่มที่เกียจคร้าน ไม่หิยจับการงานใดๆ แม่พ่อแม่จะพูดว่ากล่าวก็ไม่ยอมทำงาน การเป็นผู้ชายแต่ไม่ยอมทำงาน ย่อมจะถูกผู้คนในชุมชนลงโทษด้วยการนินทา และส่งผลให้พ่อแม่ได้รับความอับอายด้วย ดังนี้

เจ้าไม่ทำกินบางเลย	การงารก็เฉย
เป็นไทรจริง ไม่นำภา	
ถ้าว่านานไปเบื่องหนา	<u>เขาจะนินทา</u>
<u>พ่อแม่จะพลอยไ้อาย</u>	

(เจ้าพุกโท. หน้า ๑๖)

ส่วนในเรื่อง สุวันสาม ทูขุนทะเลมารรังเกียจอาชีพของพ่อแม่ เพราะเป็นอาชีพฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จึงไม่ยอมทำอาชีพตามพ่อแม่ ตลอดจนไม่ทำงานอย่างอื่นด้วย เช่น งานไร่นา ทำให้เพื่อนบ้านเยาะเย้ยถากถางอยู่ทุกวัน และพ่อแม่อับอายด้วยดังนี้

นายบ้านนั้นหนา	หาเนื้อหาปลา ทำบาพทุกวัน
ลูกหลานนั้นเล่า ประพยตามกัน	เจ้าสองคนนั้น ไม่ทำเหลยหน้า
เจ้าทูขุนทภูหมาน	ครันเห็นเพื่อนบ้าน มาชวนอึ่งมี

เจ้าก็บอกไป ใจไม่ยินดี เมาว่าข้านี้ หมิเคยเลยหนา
 ลางทีเล่าไสย เพื่อนฝูงชวนไปย หาเหนือหาปลา
 ตกเบ็ดทอดแห สนุกหนักหนา ถ้าไม่เชื่อซ้ำ ไปดูสักที...

เพื่อนฝูงทั้งนั้น เขาก็ชวนกัน เยาะเย้ยไปยมา

บ้านเรานี้ไสย ไม่ทำไร่นา หาเหนือหาปลา ได้มาซื้อขาย
 บิดามารดา ครั้นแล้วก็มา ตั้งสอนลูกชาย

เจ้าทำอย่างนี้ พ่อแม่พลอยอาย เกิดมาเป็นชาย แล้วไม่นำพา

(สุวัณสาม. หน้า ๕)

การลงโทษอีกประการหนึ่ง จัดเป็นการลงโทษที่รุนแรง เพราะเป็นการลงโทษทางร่างกาย นั่นคือการได้รับโทษจากผู้ปกครองบ้านเมือง ดังที่กล่าวถึงในหัวข้อการใช้อำนาจของผู้ปกครองแล้วว่า ถ้าผู้ปกครองชุมชนสั่งแล้วไม่ปฏิบัติตามก็จะเกิดโทษ เช่น ถูกโบยตี ถูกจองจำ ใส่โซ่คอก หรือริบสมบัติ นอกจากนี้ ยังมีการลงโทษอย่างรุนแรงในกรณีที่กระทำความผิด ดังเช่น ในเรื่อง จำปาสี่ต้น ตอนท้าวหนทรราชพิพากษานางจันทระอัคคีที่กระทำความผิดฐานทำเสน่ห์และจับ ๔ กุมารลอยน้ำ มีการพิจารณาคดีในที่ประชุมขุนนาง โดยท้าวหนทรราชเรียกประชุมขุนนางพิจารณาโทษซึ่งแม้จะกล่าวว่าได้พิจารณาตามที่ประมวลไว้ในพระราชฎีกา แต่ในที่สุดผลการตัดสินก็แล้วแต่พระราชอาจะโปรด แสดงให้เห็นว่าผู้ปกครองมีสิทธิ์ขาดในการสั่งลงโทษ ดังข้อความว่า

ในพระราชฎีกา แล่นื้อเกลือกทา อย่าได้ปราศรัย
 เตือนื้อให้สิ้น ฟังคินลงไป ให้เทียบข้าไท ด้วยโค่นันหนา
 ถ้าทรงเมตตา กลับบทหนึ่งเล่า เสด็จแล้วเจ็ดวัน
 เวรเข้าพารา ลากศีลออกมา เพราะว่ามีชญา บทหนึ่งท่านว่า
 ถ้าทรงมรรคา กลัวกรรมสืบไป แด่ริบราชา
 ขนเข้าคลังใน ใ้คูกเข้าไว้ กวาม้วยมรรณา
 จับบทหนึ่งเล่า มาลาขึ้นเฝ้า ไม่เอาโทษา
 ริบราชเอาหมด คิคคคเอามา จับจากพารา ใ้ล้อยแพไป
 ปรับตามโองการ คั้งโทษสี่สถาน ตามชอบพระทัย
จะโปรดก็เบา โทษเขาเป็นไฉน สุดแต่ตามใจ สมเด็จพระราชา

(จำปาสี่ต้น. ๒๑๔)

ก่อนหน้าที่จะมีการพิจารณา มีการสอบสวนคดีนางจันทรรักษ์ โดยกุมาร ๔ องค์ที่พื้นดิน
ชีวิตจากการชุบชีวิตเป็นผู้สอบสวนคดี วิธีการสอบสวนที่ให้ผู้กระทำความผิดยอมรับ ในวรรณคดี
เรื่องนี้กล่าวไว้อย่างละเอียด ซึ่งมีทั้งการใช้ลวดหนังเขียน การตีขมับ การ โกงหัวทาสีตัวแห่
ประจาน ซึ่งเป็นการสอบสวนที่ทารุณมาก ดังจะยกข้อความมาให้เห็นชัดเจนดังนี้

บัดนั้นเจ้านนฤทธิไกร	โองการตรัสไป
ว่าแหวยขุนไกรฤทธิ	
ผูกมัดเขียนขับอัคคี	ให้แจ้งคดี
เดิมทีเหตุการณ์ก่อนมา	
อำมาตย์เพชรฆาตถ้วนหน้า	รับพระบัญชา
แล่นมาถึงนางนงเยาว์	
ปีกหลักชักเชือกสองเท้า	เอาองค์นางเจ้า
พระกรรทัยซึ่งว่า	
ตีขมับคาบกับเสียวษา	เอาลวดหนังมา
เขียนกับฉายอัคคี	
ลวดหนังทั้งห้าสิบที	นางจันอัคคี
เทวีสลบซบไป	

(จำปาตีตัน. หน้า ๒๐๕)

การสอบสวนนี้รวมไปถึงนางกำนัลที่เป็นผู้สมร่วมคิดด้วย

ข้าสาวชาวโน ซึ่งร่วมกันคิด ด้วยนางฉายา
ซึ่งเขียนถามรับ ให้จับเอามา จะ โกงนเกศา ให้ถ้วนทุกคน
เอาน้ำมันยาง ทาทั่วสรรพางค์ อัคคีนิรมล
แล้วเอานุ่นซัด จนทั่วทั้งตัว พันจันครัน ให้ทันต่างกัน
นุ่นซัดเต็มตัว ส่วนข้างบนหัว ซาดทาแดงฉน
เอาน้ำหมึกทา ข้าสาวชาววัง ซึ่งร่วมคิดกัน ทาหมึกถ้วนคน
ซึ่งบอกคำรัส ให้อยู่เป็นขนัด ไปหน้านิรมล
ให้ทำคานหาม ยุราศรเป็นกล หามแต่ละคน อัคคีพันจา
พี่น้องร่วมคิด ให้เดินสุธา ที่ขี้คานหาม

อัคคีฉายา กับเผ่าพันจา ซึ่งช่างทำกล ให้เอากระดิ่งมอญ
 ใส่คันให้อ่อน กรรชิงใบมน แล้วเอากระบาน
 มากางด่างร่ม ให้เอาตะลุ่ม ต่างพานพระศรี กระดิ่งฝัดข้าว
 ใส่คันให้ยาว พัดโบกพานตะวัน กางกั้นเทวี
 แล้วให้อัคคี ขึ้นจีรราชทาน ให้เผ่าพันจา ชีคานหามมา
 ไปหน้านางคราญ ข้าสาวชาววัง ตามเป็นบริวาร
 แต่พวกคิดตาม หารอยตามไป ถึงในตลาดหลวง หลิงชายทั้งปวง
 (จำปาสี่ต้น. หน้า ๒๑๑)

ในที่สุดนางอัคคีก็ได้ถูกตัดสินจากท้าวหนทราซให้ลอยแพไป และด้วยผลกรรมของนาง
 เมื่อแพไปถึงกลางทะเล มีพายุพัดแพแตก และนางกลายเป็นเหยื่อสัตว์น้ำสิ้นชีวิตในทะเลหลวงนั้น
 เอง

จากการศึกษาลักษณะชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดีที่ท้องถิ่นภาคใต้ประเภทนิทานประโลม
 โลก จะเห็นได้ว่า ชุมชนที่ปรากฏเป็นชุมชนที่มีขนาดไม่ใหญ่มาก แม้จะมีลักษณะของชุมชน ๒
 ลักษณะคือ ชุมชนเมือง และชุมชนชนบท แต่ความแตกต่างนั้นเป็นความแตกต่างเพียงด้านกายภาพ
 ของเมืองแต่รูปแบบการดำเนินชีวิตของชุมชนไม่แตกต่างกัน ด้านคุณสมบัติของผู้ปกครองชุมชน
 ที่ปรากฏในวรรณคดี แสดงให้เห็นคุณลักษณะของผู้ปกครองที่กลุ่มหลงอิสตรี มีความอ่อนแอ และ
 ใช้อำนาจต่อผู้ใต้ปกครองอย่างเด็ดขาด ดังนั้นแม้ว่าต่อหน้าผู้ใต้ปกครองจะยอมกระทำตามเพราะ
 เกรงกลัวโทษ แต่ลับหลังผู้ใต้ปกครองก็มักจะ ไม่ยอมรับผู้ปกครองลักษณะนี้ โดยจะแสดงพฤติ
 กรรมดำเนินผู้ปกครองอย่างรุนแรง และไม่มี ความจงรักภักดีต่อผู้ปกครอง

ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน วรรณคดีแสดงให้เห็นว่า ผู้ปกครองและผู้ใต้
 ปกครองนั้นมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ปกครองก็ไม่แตกต่างอะไรจากคน
 ในสังคม ผู้ที่อยู่ในชุมชนให้ความเคารพผู้อาวุโสและผู้มีพระคุณ คนในชุมชนมีลักษณะการอยู่
 ร่วมกันในชุมชนอย่างเอื้ออาทร ช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่ ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างสามิภรรยา
 แสดงให้เห็นบทบาทของสามิและภรรยาอย่างเด่นชัดว่าสามิเป็นหัวหน้าครอบครัว ภรรยาทำหน้าที่
 ปรนนิบัติสามิและดูแลบ้านเรือนให้เรียบร้อย

ทั้งหมดนี้คือลักษณะของชุมชนภาคใต้ ที่ปรากฏในวรรณคดีท้องถิ่นประเภทนิทาน
ประโลมโลก ในบทต่อไปจะกล่าวถึงวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนที่ปรากฏในวรรณคดี ซึ่งผู้วิจัย
คาดหวังว่าจะทำให้เข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ของคนภาคใต้ในอดีตได้มากขึ้น